

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MILOSRDNÍ BRATŘI V NOVÉM MĚSTĚ NAD METUJÍ
MERCIFUL BROTHERS IN NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ

Lucie Koudelková

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Dušan Foltýn

Rok 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují vypracovala sama pod vedením Mgr. Dušana Foltýna a použila pouze prameny a literaturu uvedenou v bibliografii.

V Novém Městě nad Metují 16. dubna 2013

vlastnoruční podpis autora

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Dušanu Foltýnovi za cenné rady a komentáře, které mi pomohly k napsání této práce.

Anotace

Bakalářská práce Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují se zaměřuje na působení Hospitálního řádu sv. Jana z Boha v období 1692-1951 v Novém Městě nad Metují. Úvodní část se věnuje tomuto řádu obecně. Další kapitoly sledují chronologicky uspořádané události v novoměstském konventu a jejich provázanost s dějinami Nového Města nad Metují. Jsou zde informace o každodenním životě bratrů a o poskytované zdravotnické péči. Práce také nastiňuje stavební vývoj budov konventu. Zaměřuje se i na významné převory, jako byli Adaukt Paul, Odilo Wolf, Martinián Novotný nebo František Pechal. Podrobně je vylíčeno především období první a druhé světové války.

Annotation

The bachelor's thesis Merciful Brother in Nové Město nad Metují describes the work of the Hospitaller Order of St. John of God in the period 1692-1951 in Nové Město nad Metují. The introductory part is devoted to this order in general. Other chapters describe the chronological events in the convent and their connection with history of the Nové Město nad Metují. There are information about provided medical care and also about everyday life of brothers. There is also description of the buildings. The thesis focuses on the important priors as Adaukt Paul, Odilo Wolf, Martinián Novotný or František Pechal. First and Second World Wars are describe in detail.

Klíčová slova

klášter, nemocnice, milosrdní bratři, Nové Město nad Metují

Key words

monastery, hospital, Brothers of Mercy, Nové Město nad Metují

Obsah

Úvod.....	8
Rozbor pramenů a literatury	9
1. Milosrdní bratři	14
1. 1. Organizace řádu a struktura	14
1. 2. Sv. Jan z Boha	15
1. 3. Vznik řádu milosrdných bratří	16
1. 4. Konventy milosrdných bratří	17
1. 5. Rozšíření řádu v českých zemích	17
1. 6. Stručné dějiny řádu v českých zemích.....	19
2. Založení konventu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují	21
2. 1. Rod Leslie	21
2. 2. Počátky špitální péče v Novém Městě nad Metují	22
2. 3. Samotné založení konventu.....	23
2. 4 Počátky působení řádu ve městě	25
3. 18. století.....	27
3. 1. Rozšiřování konventu	27
3. 2. Války o rakouské dědictví.....	29
3. 3. Další vývoj konventu ve 2. polovině 18. století	30
3. 4. Válka sedmiletá	31
3. 5. Válka o bavorské dědictví.....	31
3. 6. Rušení klášterů Josefem II.	32
4. 19. století.....	33
4. 1. Adaukt Paul.....	33
4. 2. Odilo Wolf	34
4. 3. Období 1823- 1866.....	35
4. 4. Válka v roce 1866.....	36
4. 5. Konvent po válce 1866	38
4. 6. Martinián Novotný	39
4. 7. Rok 1896.....	39
4. 8. Zřízení nové nemocnice	39
4. 9. Počátek dvacátého století	40

5. První světová válka	41
5. 1. Počátek první světové války.....	41
5. 1. 1. Ekonomika.....	41
5. 1. 2. Hospodářství.....	42
5. 1. 3. Peníze	42
5. 2. Počátek války v konventu	43
5. 3. Konvent v roce 1915.....	44
5. 3. 1. Potravinová situace	45
5. 4. Rok 1916.....	46
5. 4. 1. Klášterní zvony	47
5. 4. 2. Letní čas	49
5. 5. Rok 1917.....	49
5. 6. Rok 1918.....	50
5. 6. 1. Konec války.....	52
5. 6. 2. Vznik Československé republiky.....	53
6. Československá republika.....	54
6. 1. Bankovky	54
6. 2. První rok po válce.....	55
6. 2. 1. Dušičky 1919	56
6. 2. 2. Poválečné zásobování	56
6. 3. Vznik československé provincie	57
6. 4. Založení církve československé	58
6. 5. Dvacátá léta v konventu.....	59
6. 5. 1. Nové klášterní zvony	61
6. 5. 2. Projekt nové nemocnice	63
6. 6. 30. léta.....	64
6. 6. 1. Oprava kostelní věže	65
6. 6. 2. Obnovení jednání o nemocnici	66
7. Konvent v době německé okupace.....	66
7. 1. Rok 1938.....	66
7. 2. Zřízení Protektorátu	67
7. 3. Situace v Novém Městě nad Metují.....	68

7. 4. Rozpuštění řádu	69
7. 4. 1. Vyklizení novoměstského konventu	69
7. 5. Zatčení Františka Pechala a Ludvíka Kuličky.....	74
7. 6. Konec druhé světové války	75
7. 7. Slavnostní znovuotevření.....	76
8. Konvent po roce 1948	76
8. 1. Likvidace klášterů.....	76
8. 2. Bratři v Novém Městě nad Metují.....	78
8. 2. 1. František Pechal.....	79
Závěr.....	80
Seznam pramenů a literatury	82
Seznam textových příloh	88
Seznam obrazových příloh	94

Úvod

Lidé byli od nepaměti sužováni různými chorobami. Zdravotnická péče však, zejména pro chudší obyvatele, nebyla vždy dostupná. O zpřístupnění této péče se zasloužil Hospitálský řád sv. Jana z Boha a jeho členové, kteří mají název milosrdní bratři. Zdarma poskytovali ošetření bez ohledu na majetkové poměry nebo náboženské vyznání pacientů.

Tato práce se věnuje konventu v Novém Městě nad Metují, kde milosrdní bratři působili. Když jsem vybírala téma bakalářské práce, věděla jsem už na začátku, že by se mělo týkat regionální historie. Mým cílem je obohatit dějiny města o další kapitolu. Je pro mě zajímavé sledovat, jak byly velké události prožívány a komentovány na regionální úrovni. Hledala jsem téma, které by bylo obsáhlé, avšak dosud nezpracované. A takové jsem našla. Milosrdní bratři ve městě pobývali téměř tři sta let, přesto o nich nebyla vydána žádná rozsáhlejší práce.

Položila jsem si několik otázek. Kromě těch základních jako např. kdy bratři do města přišli, jak dlouho tu pobývali, nebo kolik měl konvent členů, mě zajímalo především to, jak tento řád zasáhl do dění ve městě. Dále mě zajímal každodenní život bratří. Sledovala jsem konvent nejen v kontextu dějin města, ale také v kontextu historie celé země. Doufám, že se tato práce stane přínosem pro regionální historii a bude mít další využití jak ve městě, tak v řádu milosrdných bratří, který práce tohoto typu shromažďuje.

Celá práce je uspořádaná do osmi kapitol. První kapitola se zabývá řádem obecně, další sledují vývoj konventu a to chronologicky. Období, které je zde zachyceno, spadá mezi léta 1692-1951. Postupovala jsem od obecného ke konkrétnímu. Při psaní jsem také využila znalost německého jazyka, kterým jsou napsány téměř všechny pamětní knihy. Nedílnou součástí mé práce byla i transkripce kurentu do latinky.

Rozbor pramenů a literatury

K pobytu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují existuje poměrně dost archivního materiálu, který je z velké části archivářsky zpracovaný. Jejich archivní fond s názvem Milosrdní bratři Nové Město nad Metují se nachází ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Nejdůležitější částí jsou pamětní knihy psané od roku 1696. V archivu je dále uložena korespondence, účetní knihy, knihy nemocných, knihy jistin, kázání, lékařenské receptury, notové zápisy a fotografie. Velký význam přisuzuji pamětní knize z let 1907-1945, kterou bylo celkem obtížně získat. Po zrušení konventu se kniha načas ztratila, nikdo z řádu milosrdných bratří ani z Nového Města nad Metují nevěděl, kde by se mohla nacházet. Obeslala jsem několik míst a považuji za úspěch, že ji nakonec našli pracovníci ve Státním oblastním archivu v Zámrsku v nezpracované části fondu pod označením „dodatky“.

Dalším důležitý pramen, Pamětní provinční kniha, je uložen v konventu sv. Leopolda v Brně. Byla sestavena po druhé světové válce bratrem Valentinem Lepikem jako náhrada za pamětní knihy, které se ztratily, nebo byly zničeny za protektorátu. Mapuje události od roku 1920 a podílelo se na ní několik bratrů. Jedním z nich byl i Turibius Veselý, novoměstský převor. Zachycuje vývoj ve všech konventech na našem území, tedy i v Novém Městě nad Metují. Tuto knihu jsem nakonec nezískala, čerpala jsem však z diplomové práce, která je na této knize postavená. Jednalo se především o doplnění materiálů ke studiu převora Františka Pechala, který byl perzekuován jak nacisty, tak komunistickým režimem.

K osobě Františka Pechala existuje spis v Archivu bezpečnostních složek, který jsem měla také k dispozici. Velkým přínosem pro mě bylo setkání s pamětnicí Evou Sochorovou, dcerou posledního převora. Ta mi pomohla doplnit informace k jeho životu po opuštění řádu.

O činnosti konventu a nemocnice se zmiňují i městské pamětní knihy, které se nacházejí ve Státním okresním archivu v Náchodě.

Několik málo pramenů, které se týkají Nového Města nad Metují, je uloženo v Národním archivu. Jsou součástí fondu Milosrdní bratři-provinciál a konvent. Jedná se především o různá nařízení a účty, které však nejsou pro dějiny konventu zásadní.

Literatura týkající se řádu milosrdných bratří je celkem bohatá. Mezi nejstarší vydané knihy o působení řádu na našem území patří *Erstes Jahrhundert der Krankenstiftung des Ordens der Barmherzig Brüder in der Stadt Teschen kaiserlich königlich Antheils Schlesien am 30ten November 1800*¹, která vyšla v roce 1800 ve Vídni. Z 19. století pochází kniha *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných Bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificenci Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenšteina a na Liechtenšteině nově vystavěné*², jejímž autorem je Johannes de Deo Sobel. Toto dílo pojednává o historii všech konventů na území českých zemí do roku 1892, kdy kniha vyšla.

Základní literaturou pro studium řádu je dílo od bratra Františka Benedikta Bogara, které má název *Milosrdní bratři*³. Vyšlo v roce 1934. Věnuje se historii řádu ve světě, příchodu bratří do českých zemí a vzniku a dějinám jednotlivých konventů. Je doplněno fotografiemi a různými statistikami. O dva roky dříve, v roce 1932, vyšla kniha pro Veremunda Tvrdeho *Die Barmherzigen Brüder: ein Buch über Entstehen, Werden und Wirken des Ordens der Barmherzigen Brüder*⁴. Toto německé dílo bylo zastíněno Bogarem. Autor Veremundus Tvrdý působil jako převor ve Valticích a stal se i prvním provinciálem československé řádové provincie. Jeho kniha je uspořádána podobně jako Bogarova. Na začátku je několik slov o vzniku řádu,

¹ KNEER, Vincenz: *Erstes Jahrhundert der Krankenstiftung des Ordens der Barmherzig Brüder in der Stadt Teschen kaiserlich königlich Antheils Schlesien am 30ten November 1800*, Vídeň, 1800

² SOBEL, Johannes de Deo: *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných Bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificenci Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenšteina a na Liechtenšteině nově vystavěné*, Vídeň, 1892

³ BOGAR, František Benedikt: *Milosrdní bratři*, Praha, 1934

⁴ TVRDÝ, Veremundus: *Die Barmherzigen Brüder: ein Buch über Entstehen, Werden und Wirken des Ordens der Barmherzigen Brüder*, Praha, 1932

dále zde jsou popsány stručné dějiny jednotlivých konventů československé provincie. Více než polovina knihy se poté věnuje rakouským konventům a jejich historii. Oproti Bogarově knize se tu objevuje více fotografií, které jsou umístěny přímo v textu. Emilián Trola se zabývá uměním ve svém díle *Milosrdní bratři a hudba*⁵.

K řádu existuje i rozsáhlá zahraniční literatura. Pro studium dějin novoměstského konventu jsem však využila pouze české práce, popřípadě práce vydané v německém jazyce.

Další díla vznikala přímo k jednotlivým konventům. K 400. výročí založení konventu ve Valticích byla vydána publikace Huberta Podsedníka *Milosrdní bratři: Valtice - Feldsberg 1605-2005. Almanach k 400. výročí příchodu Milosrdných bratří do Valtic*⁶. Tento almanach není příliš rozsáhlý a obsahuje velký počet fotografií. Popisuje nejen dějiny řádu ve městě, ale i konventní kostel a lékárnu. O působení milosrdných bratří se zde píše v podobném rozsahu jako u Bogara, navíc jsou zachyceny moderní dějiny. K tomuto městu patří také *Valtice a řád Milosrdných bratří: historie a osobnosti*⁷ od Vítězslava Koukala, která není nijak rozsáhlá. Čítá pouze 75 stran. Z roku 2011 je kniha Jiřího Kolčavy *Valtice a milosrdní bratři: pohled do zdravotnické historie města*.⁸ Tento autor je oproti Podsedníkovi podrobnější, dílo obsahuje informace o řádu od jeho založení do současnosti. Zachycuje také stručně historii zdravotnictví ve Valticích.

Ke konventu, který se nachází v Prostějově, vydal Alois Jašek *Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 – 1939*. Tato útlá kniha popisuje vznik konventu a působení bratrů ve městě.⁹

⁵ TROLA, Emilián: *Milosrdní bratři a hudba*, Praha, 1938

⁶ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři: Valtice - Feldsberg 1605—2005. Almanach k 400. výročí příchodu Milosrdných bratří do Valtic*, Brno, 2005

⁷ KOUKAL, Vítězslav: *Valtice a řád milosrdných bratří: historie a osobnosti*, Praha, 1995,

⁸ KOLČAVA, Jiří: *Valtice a milosrdní bratři: pohled do zdravotnické historie města*, Valtice, 2011

⁹ JAŠEK, Alois: *Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739—1939*, Prostějov, 1939

O konventu v Letovicích sestavil Hubert Podsedník publikaci *250 let Milosrdných bratří v Letovicích. Almanach k 250. výročí položení základního kamene ke stavbě kláštera a 251. výročí příchodu Milosrdných bratří do Letovic*¹⁰. Tato kniha je uspořádána podobně jako již výše zmíněná Podsedníková kniha o bratrech ve Valticích. Zachycuje i současnost nemocnice, která je dosud využívána jako léčebna dlouhodobě nemocných.

O pražském konventu sv. Šimona a Judy psal už v roce 1823 Johann Theobald Held v díle *Kurze Geschichte der Heilanstalt der Barmherzigen Brüder in Prag*¹¹. Žádné novější dílo pouze o tomto konventu zatím nevyšlo.

O péči v brněnské nemocnici milosrdných bratří vyšla publikace *250 let Nemocnice Milosrdných bratří Brno: 1747-1997*¹². Ta má opět malý rozsah a obsahuje i fotografie.

Opomenut nezůstal ani Kuks. Vydána byla publikace *Kouzlo barokní lékárny v Kuksu*.¹³ O její vydání se zasloužilo České farmaceutické muzeum. Dějiny řádu v Kuksu jsou popsány velmi stručně, hlavní část je věnována popisu lékárny.

O novoměstském konventu žádná publikace nevyšla. Jsou o něm však zmínky v regionální literatuře. Nejstarší dílo *Památosti Nového Města nad Metují*¹⁴ napsal v roce 1886 Josef Jodaš, kde se zmiňuje především o budově konventu. Další knihou jsou *Paměti města a zámku Nového Města nad Metují*¹⁵ z roku 1912 od Jana Klose. Tento autor se zabývá především městským špitálem a také počátkům kláštera. O bratrech se více rozepsal Bohumil Dvořáček ve své knize *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*¹⁶ z roku 1998. Prostor

¹⁰ PODSEDNÍK, Hubert: *250 let Milosrdných bratří v Letovicích. Almanach k 250. výročí položení základního kamene ke stavbě kláštera a 251. výročí příchodu Milosrdných bratří do Letovic*, Letovice, 2001

¹¹ HELD, Johann Theobald: *Kurze Geschichte der Heilanstalt der Barmherzigen Brüder in Prag*, Praha, 1823

¹² BEZDÍČKOVÁ, Erika: *250 let Nemocnice Milosrdných bratří Brno: 1747—1997*, Brno, 1997

¹³ RUSEK, Václav: *Kouzlo barokní lékárny v Kuksu*, Praha, 2007

¹⁴ JODAS, Josef: *Památosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1886

¹⁵ KLOS, Jan: *Paměti města a zámku*, Nové Město nad Metují, 1922

¹⁶ DVOŘÁČEK, Bohumil: *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1998

věnuje i objektům, které bratři spravovali. O budově konventu se spíše z architektonického hlediska zmiňuje i Jakub Pavel v publikaci *Nové Město nad Metují: Městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí*.¹⁷ Nejpodrobněji je historie konventu popsána v díle již zmíněného Benedikta Bogara *Milosrdní bratři*. Ten pro svou práci čerpal hlavně z pamětních knih konventu.

Zdrojem informací o řádu, o jeho současnosti i minulosti, je *Hospitalita*¹⁸, zpravodaj, který vychází čtyřikrát za rok. Vydává ho přímo Hospitálský řád sv. Jana z Boha. Novinky o dění v řádu je také možné nalézt přímo na stránkách milosrdných bratří www.milosrdni.cz¹⁹

Mým cílem je objektivně zachytit působení řádu ve městě. Pamětní knihy konventu jsem proto porovnávala s městskými pamětními knihami a sekundární literaturou. Bohužel však k určitým obdobím existuje materiálu velmi málo, proto jsem se musela spolehnout pouze na pamětní knihy nebo na *Pamětní spis* Johanna Sobela. Tyto zdroje však nejsou příliš objektivní a o řádu píší výhradně kladně.

¹⁷ PAVEL Jakub: *Nové Město nad Metují: Městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí*, Praha, 1962

¹⁸ *Hospitalita: zpravodaj milosrdných bratří*, Brno, Hospitálský řád sv. Jana z Boha

¹⁹ Milosrdní bratři. [online]. [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: <http://www.milosrdni.cz/>

1. Milosrdní bratři

1. 1. Organizace řádu a struktura

Milosrdní bratři jsou řád s poměrně dlouhou historií. V latině se nazývají Fratres Misericordie, v sousedním Německu jsou označováni jako Barmherzige Brüder. Druhou variantou k českému označení Řád milosrdných bratří sv. Jana z Boha je Hospitálský řád sv. Jana z Boha. Milosrdní bratři se řídí řeholí sv. Augustina. Patroni řádu jsou sv. Jan z Boha, Panna Maria a sv. Rafael Archanděl.²⁰

Hlavním posláním řádu je péče o nemocné, proto také bratři, kromě běžného slibu chudoby, čistoty a poslušnosti, skládají ještě navíc slib hospitality. Řeholníci se ve vlastních špitálech starají o staré, nemohoucí a nemocné. Jejich činnost je inspirována dvěma citáty z evangelia. První zní: *Cokoliv jste učinili jednomu z bratří mých nejmenších, mně jste učinili.*“ Druhý říká: „*Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život.*“²¹

Většina členů řádu měla od počátku odborné zdravotnické vzdělání. Mezi bratry se nacházeli lékaři, magistři farmacie, laboranti a ošetřovatelé. Součástí každého konventu byla lékárna a nemocnice. Na prvním místě byla pro bratry péče o nemocné. Dále se věnovali charitě, školství nebo misiím. Členové řádu většinou neměli kněžské svěcení, mezi bratry bylo mnoho laiků, kteří byli zaměřeni na praktickou činnost. K životu v konventu denně patřila mše svatá, meditace a duchovní četba.²²

Heslem řádu je dodnes „Per corpus ad animam“, což znamená „Tělem k duši“. Používá se také znak, který má v modrém poli zlaté puklé granátové jablko, na jehož vrcholu se nachází zlatý kříž převýšený šestihrotou starou hvězdou.²³

²⁰ BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, II. svazek, Žebravé řády*, Praha, 2007, s. 353

²¹ Tamtéž, s. 353

²² Tamtéž

²³ FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha, 2005, s. 98

V čele řádu stojí generální převor, latinsky prior generalis. Volí ho generální kapitula na šest let. Jeho sídlo se nachází v Římě. S řízením řádu mu pomáhají generální defínitor a generální sekretář. Oblasti, kde bratři působí, jsou rozděleny na provincie, v jejichž čele stojí provinciál, latinsky prior provincialis. Hlavní konvent každé provincie užívá titul metropolitního konventu. Představení provincií se alespoň jednou za rok schází v Římě. V čele každého konventu stojí převor, latinsky označovaný jako prior. Může se jím stát i laický bratr bez kněžského vysvěcení. Kněží je v řádu minimálně. Dodávají hlavně útěchu nemocným a udílejí svátosti. Starají se také o duchovní službu v konventu. Novicmistr v řádu pečuje o nové členy. Kromě noviciátu je zavedeno tzv. professorium, tedy příprava na složení slibu. Zkušební doba, postulát, trvá pro uchazeče půl roku až rok. Ve dvouletém noviciátu se bratři připravují na ošetřování nemocných a na konci skládají dočasné sliby. Poté následuje scholastikát, který trvá tři roky, a každý rok jsou dočasné sliby obnovovány. Bratři mohou studovat a získat odborné vzdělání jako ošetřovatelé nebo lékárníci. Možné je i lékařství a teologie. Po šesti letech bratři skládají slavné sliby.²⁴

1. 2. Sv. Jan z Boha

Řád Milosrdných bratří je neodmyslitelně spojen s osobností sv. Jana z Boha. Narodil se v roce 1495 v Portugalsku, ale většinu života prožil ve Španělsku. Jeho životopis se příliš neliší od obvyklých životopisů světců. V osmi letech utekl z domova, když ho zlákala touha po dobrodružství. Jeho otec vstoupil do františkánského řádu. Jan si ve Španělsku poté vydělával jako pasák dobytka. Jeho přízvisko „z Boha“ je typické pro nalezence. On své příjmení buď nevěděl, nebo nechtěl uvádět. Dal se naverbovat k vojsku a bojoval například proti Turkům. Poté se nechal najmout jako dělník na stavbu pevnosti v Gibraltar. Svoji profesi kvůli namáhavosti vyměnil za práci podomního obchodníka. Po čase ho to omrzelo a natrvalo se usadil v Granadě. Jeho světská touha po dobrodružství skončila. Do města přišel slavný kazatel Jan z Avily. Jeho kázání udělalo na Jana z Boha hluboký dojem a začal vyznávat své hříchy

²⁴ BUBEN, s. 356

na veřejnosti. Lidé ho považovali za šílence, a proto ho nechali zavřít do blázince.²⁵

Na vlastní pěst se po propuštění pokusil léčit nemocné. Aby získal prostředky, chodil ulicemi Granady s miskami zavěšenými na krku. Začal dostávat almužnu a získal dům, ve kterém zřídil špitál. Jan nápor zájemců nezvládal a začal se poohlížet po spolupracovnících. Když je našel, začali si říkat milosrdní bratři. Za jeho života ovšem nebyla o založení řeholního společenství řeč. On sám se pokládal za františkánského terciáře. V roce 1538 založil v Granadě nemocnici. Pokračoval ve své práci až do své smrti v roce 1550. Za svatého ho prohlásili nejprve prostí lidé. Za osmdesát let od jeho smrti ho církev blahorečila, svatořečen byl roku 1690 papežem Alexandrem VIII. Dnes je patronem Granady, nemocných, ošetřovatelů, knihkupců a tiskařů.²⁶

1. 3. Vznik řádu milosrdných bratří

Po smrti Jana z Boha byl do Říma vyslán Sebastian Arias, aby u papeže prosadil založení nového řádu. Papež Pius řád potvrdil 5. ledna 1572. Bratři přijali řeholi svatého Augustina a byl jim určen řádový oděv.²⁷ Nosí černou tuniku přepásanou koženým cingulem a škapulír s okrouhlou kapucí.²⁸ V roce 1578 je papež Řehoř XIII. odlišil od kapucínů tím, že jim předepsal kapuci okrouhlou místo špičaté.²⁹

Řád se na tehdejší dobu rozrůstal velmi rychle. Za třicet let od založení byli bratři nejvíce rozšířeni ve Španělsku a Itálii. Spravovali třicet tři nemocnic, přes tisíc lůžek pro potřebné a měli čtyři sta členů. Za Alpy se řád rozšířil v roce 1605. Na počátku osmnáctého století se v Evropě nacházelo dvě stě čtyřicet nemocnic, o které se staralo dva tisíce pět set členů. Existoval generalát španělský a italský, k jejichž sjednocení došlo v roce 1878. Bratři si od počátku

²⁵ NIGG, Walter: *Jan z Boha*, Kostelní Vydří, 2005, s. 5—30

²⁶ Tamtéž, s. 31—35

²⁷ SOBEL, Joannes de Deo: *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných Bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificencí Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenšteina a na Liechtenštejně nově vystavěné*, Vídeň, 1892, s. 9

²⁸ FOLTÝN, s. 98

²⁹ BUBEN, s. 355

vedli zápisy o průběhu nemocí a způsobech léčby, což se v pozdější době ukázalo jako velice cenné.³⁰

1. 4. Konventy milosrdných bratří

Řád milosrdných bratří se soustředil na špitální péči, proto byla vždy součástí konventu nemocnice. Bratři působili ve městech, což souviselo s jejich zaměřením. Ke konventu vždy náležela zahrada a to jak ovocná, tak i zelinářská. Sloužila pro potřeby bratrů i pacientů. Architektura staveb nenese žádné specifické rysy. Ve všech konventech se nacházel nemocniční sál. Stejně jako ostatní řády se i milosrdní bratři potýkali s nedostatkem financí. Proto jejich domy vznikaly postupně.³¹

1. 5. Rozšíření řádu v českých zemích

Již po bitvě na Bílé hoře došlo k rozvoji církevních řádů. Ve vrcholném baroku byly poté zakládány menší a specializovanější řády. K jejich rozšíření došlo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Největšího rozkvětu v této době dosáhl jezuitský řád. Na povznesení starých řádů a rozšíření nových řeholí se podílela šlechta a i samy řády se snažily o zvyšování počtu svých konventů.³²

S řádem milosrdných bratří se v Římě seznámil Karel z Lichtenštejna, který zde působil jako posel Rudolfa II. V roce 1605 založil první klášter, který se nacházel za Alpami. Bylo to ve Feldsbergu, který však náležel k Dolním Rakousům. Dnes se jedná o moravské město Valtice.³³ První dva řeholníci byli Jan Křtitel z Cassinetti a Gabriel Ferrarský. Druhý z těchto mužů byl známý ranhojič, působil jako osobní lékař císaře Matyáše a vyléčil smrtelně nemocného vévodu Maxmiliána Arnošta. Konvent ve Valticích je starší než vídeňský, který vznikl na popud císaře až roku 1614.³⁴

³⁰ SOBEL, s. 10

³¹ VLČEK, Pavel a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha, 1997, s. 53

³² ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin V.*, Olomouc, 2008, s. 91

³³ Tamtéž, s. 96

³⁴ PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři: Valtice - Feldsberg 1605—2005. Almanach k 400. výročí příchodu Milosrdných bratří do Valtic*, Brno, 2005, s. 23

Nejstarší působiště milosrdných bratří, které leželo na území Čech, bylo v Praze. V roce 1620 svěřil císař Ferdinand II. řádu hospic při kostele sv. Šimona a Judy. Řád zde založil vlastní nemocnici a konvent. Bratři byli u císaře ve veliké přízni, protože se podíleli na obraně Prahy před Švédy v roce 1648, kdy tvořili zvláštní jednotku duchovenstva.³⁵

Bratři přišli i na území Slezska. V roce 1694 byli provizorně usazeni ve Vendryni. Nový konvent měl být zřízen v Těšíně. Do těšínského řádového domu přesídlilo deset milosrdných bratří v roce 1700.³⁶

Dalším místem, kam řád v tomto období přišel, bylo Nové Město nad Metují. Působil ve městě od roku 1696.³⁷

Nedlouho po tom, v roce 1743, přišli do Kuksu. Nacházely se zde lázně, které získaly největší slávu na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století. V této době byl majitelem hrabě František Antonín Špork, který se zasloužil i o založení konventu a nemocnice. Nadační listina z roku 1711 však byla nalezena až po jeho smrti v roce 1738³⁸

V roce 1739 byli povoláni do Prostějova na přání tehdejších pánů z Lichtenštejna, díky vážné nemoci hraběte Jana Nepomuka z Lichtenštejna. Jeho matka Marie Anna slíbila, že po uzdravení svého syna založí konvent a vybrala pro něj právě Prostějov.³⁹ O osm let později přišli bratři do Brna. O to se zasloužil Leopold hrabě z Ditrichštejna. Chtěl mít tento řád v největším městě na Moravě a zakoupil pro něj dům.⁴⁰ V roce 1750 pozval bratry do Letovic baron Jindřich Kajetán z Blümegen.⁴¹ Posledním konventem založeným v této době byly Vizovice a to v roce 1781. Zde se o vznik

³⁵ SOBEL s. 88

³⁶ FOLTÝN, s. 739

³⁷ KLOS, Jan: *Paměti města a zámku*, Nové Město nad Metují 1922, s. 50

³⁸ PREISS Pavel: *Boje s dvouhlavou saní, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha, 1981, s. 140

³⁹ JAŠEK, Alois: *Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově*, Prostějov, 1939, s. 8

⁴⁰ SOBEL, s. 149

⁴¹ PODSEDNÍK, Hubert: *250 let Milosrdných bratří v Letovicích. Almanach k 250. výročí položení základního kamene ke stavbě kláštera a 251. výročí příchodu Milosrdných bratří do Letovic*, Letovice, 2001, s. 21

konventu zasloužila Marie Antonie, manželka Kryštofa hraběte z Blümegen.⁴² Uvažovalo se o jejich uvedení do Kyjova a Veselí nad Moravou, ani v jednom městě se však tyto plány neuskutečnily.⁴³

1. 6. Stručné dějiny řádu v českých zemích

Řádové domy milosrdných bratrů na našem území původně náležely do německé řádové provincie. V roce 1781 se osamostatnily domy na bavorském území a roku 1856 uherské domy. Tak vznikla rakousko-česká provincie, která stála pod ochranou sv. Michala.⁴⁴ Kromě konventů nacházejících se na území českých zemí patřily do provincie konventy na území Rakouska, tedy Vídeň, Štýrský Hradec, Hütteldorf a Linec, na území Haliče konvent v Žibřidovicích a Krakově a na italském území Gorice.⁴⁵

V roce 1882 měla rakousko-česká řádová provinci 15 konventů a 226 řeholníků. Tato provincie se rozpadla se zánikem Rakouska- Uherska. V roce 1919 byla v Římě odsouhlasena Československá řádová provincie s patronem sv. Rafaelem Archandělem. Prvním československým provinciálem byl zvolen valtický převor Verumundus Tvrdý.⁴⁶ Metropolitním konventem byl ustanoven pražský.⁴⁷

Československá provincie byla v počátcích velice chudá. Finančním darem ji podpořili například rod Lichtenštejnů a bratři ze Španělska. I čeští krajané uspořádali ve Spojených státech amerických sbírku. Po uzavření mírové smlouvy s Maďarskem v roce 1920 získala československá provincie tři slovenské konventy. Byly to Spišské Podhradí, Bratislava a Skalice. Valtický konvent byl k ČSR přičleněn už v roce 1919 smlouvou uzavřenou v Saint-Germain. Konvent v Těšíně připadl provincii polské.⁴⁸

⁴² FOLTÝN, s. 748

⁴³ BUBEN, s. 368

⁴⁴ FOLTÝN, s. 98

⁴⁵ BUBEN, s. 369

⁴⁶ BOGAR, s. 135—136

⁴⁷ FOLTÝN, s. 98

⁴⁸ BUBEN, s. 369

V roce 1933 měla československá provincie jedenáct konventů, které celkem poskytovaly 1229 lůžek. V roce 1939 slovenské konventy přešly pod vytvořenou generální delegaturu. Za druhé světové války byl řád v roce 1941 rozpuštěn. Po válce, v roce 1947, spravovali bratři sedm nemocnic, dva chudobince a jeden azyl pro epileptiky.⁴⁹

Po roce 1948 docházelo k rušení klášterů a zatýkání řeholníků. Milosrdní bratři jako jediní fakticky neukončili svou činnost. V péči o nemocné byli nenahraditelní, působili v nemocnicích a zařízeních pro přestárlé. Komunisté také nechtěli být srovnáváni s nacisty, kteří se řád snažili potlačit kvůli jeho zapojení do odboje. Nakonec se ani jim perzekuce nevyhnula. Představení jednotlivých konventů byli odsouzeni v několika procesech. Působení řádu začalo být omezováno a nemocnice znárodňovány.⁵⁰

Po pádu komunismu byly v roce 1991 milosrdným bratrům navráceny jejich domy. Sídlem provinciála se stalo Brno. V roce 1995 žilo v České republice 12 členů řádu, všichni se slavnostními sliby. O deset let později už působili pouze dva bratři v Letovicích a čtyři v Brně. Pro všechny střeoevropské země se ustanovil společný noviciát ve Štýrském Hradci.⁵¹

Bratři dnes nabízejí každému, kdo by chtěl zkusit žít řádovým životem, několik dní v brněnské komunitě. Ve světě bratři působí v padesáti dvou zemích a členů jejich řádu je přes tisíc. V současnosti se neomezují pouze na nemocnice, ale zakládají centra pro mentálně postižené, invalidy, lidi bez domova a drogově závislé. Každoročně ošetří přes patnáct tisíc pacientů. Generálním představeným je Jesus Etayo.⁵²

⁴⁹ Tamtéž, s. 369

⁵⁰ BALÍK, Stanislav: *Katolická církev v Československu*, Brno, 2007, s. 167

⁵¹ BUBEN, s. 371

⁵² *Hospitalita: zpravodaj milosrdných bratří*, Brno, Hospitálský řád sv. Jana z Boha, 2012, č. 3.

2. Založení konventu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují

2. 1. Rod Leslie

Vznik konventu milosrdných bratří je v Novém Městě nad Metují spojován s rodinou Leslie. První muž, který se objevil v historii města, je Walter z Leslie. Žil v letech 1605- 1667. Tento původem skotský šlechtic svou rodnou zemi jako katolík opustil a vstoupil do vojenských služeb v Rakousku. Jeho třetí manželkou byla Anna Františka z Ditrichštejnu. Díky ní získal jako příbuzné pány z Eggenbergu. Ti mu pomohli získat vliv na císařském dvoře.⁵³ Podílel se na vraždě Albrechta z Valdštejna v roce 1634 v Chebu, kde působil jako vrchní strážmistr.⁵⁴ Zde byl také zavražděn předchozí majitel města Adam Erdmann Trčka z Lípy.⁵⁵ Jeho majetek byl zkonfiskován a od císaře ho obdržel právě Walter z Leslie. Z trčkovského majetku dále dostal panství a statek Čermná v Kladsku. Za svou loajalitu k císaři byl ještě jmenován velitelem pluku a později povýšen na polního maršálka a říšského hraběte.⁵⁶ Walter z Leslie navštěvoval své panství jen zřídka a jeho návštěvy byly krátké. Nejprve byl zaneprázdňen vojenskými povinnostmi a později úředními a diplomatickými. Více zamlouval život ve Vídni. Dožil se šedesáti dvou let, potomky žádné neměl.⁵⁷

Město přešlo na Waltrova synovce Jakuba z Leslie, který majetek spravoval do roku 1693.⁵⁸ Tento muž se věnoval vojenské kariéře, byl prezidentem dvorské válečné rady a zastával funkci polního maršálka. Také se stal velvyslancem na tureckém dvoře a získal Řád zlatého rouna. Jeho manželkou byla dcera Karla Eusebia z Lichtenštejna Marie Terezie. Zdržoval se na panství více než jeho strýc a zajímal se o to, co se děje ve městě. Právě na jeho popud byl založen konvent a nemocnice milosrdných bratří v roce 1692. Ovšem již v roce 1693

⁵³ HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty, erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha, 1999, s. 323

⁵⁴ JANÁČEK, Josef: *Valdštejnova smrt*, Praha, 1974, s. 286

⁵⁵ POLIŠENSKÝ, Josef: *Valdštejn*, Praha, 2001 s. 207

⁵⁶ HALADA, s. 324

⁵⁷ DVORÁČEK, Bohumil: *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2000, s. 58

⁵⁸ MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl I. A-M, Praha, 2008, s. 547

zemřel a v tomto plánu pokračoval jeho synovec Jakub Arnošt. Jakub z Leslie chtěl do města původně přivést řád piaristů. To se nakonec nezdařilo. Nejblíže Novému Městu nad Metují jsou piaristé v Rychnově nad Kněžnou, kde založili gymnázium.⁵⁹

Jakub Arnošt z Leslie získal řadu významných úřadů. Stal se císařským komořím a tajným dvorním radou. Město vlastnil až do roku 1737. Měl finanční problémy, proto se oženil s bohatou kněžnou Aloisií Marií Josefou z Lichtenštejna. Přesto se jeho finanční situace nezlepšila. Hospodářství začalo vzkvétat až po Karlovickém míru s Tureckem roku 1699, který ukončil období, kdy město brzdily ve vývoji kontribuce. Jakub Arnošt nechal postavit kostel sv. Salvátora, který byl zrušen za Josefa II.⁶⁰

Nad vstupním portálem do kláštera se dodnes nacházejí erby tří rodů, které byly s městem spojené. Erb uprostřed patří Jakobovi z Leslie. Na štítu je břevno pokryté třemi přezkami. Nad štítem se nachází koruna se sedmi perlami a kolem je zavěšen Řád zlatého rouna. Nalevo od něj je erb Marie Terezie z Lichtenštejna, jeho manželky. Má čtvrcený štít s hrotem mezi třetím a čtvrtým polem s děleným srdečním štítkem. Nad štítem se nachází knížecí koruna. Poslední erb patří rodu Ditrichštejnů. Na kosmoděleném štítu mají dva vinařské nože a nad ním je koruna se třemi viditelnými listy.⁶¹ Walter z Leslie měl za manželku Annu Františku z Ditrichštejna a Jakub z Leslie Marii Terezi z Lichtenštejna. Tím se soustava erbů vysvětluje. Umístění krajních erbů vedle erbu Leslieů poukazuje na vznešené příbuzenstvo rodu.⁶²

2. 2. Počátky špitální péče v Novém Městě nad Metují

Nové Město nad Metují bylo založeno roku 1501 Janem Černčickým z Kácova. Tento šlechtic vybudoval na opukovém ostrohu, který ze tří stran obtéká řeka Metuje, hospodářsky stabilní město.⁶³ To ovšem již v roce 1526 vyhořelo, když do jednoho domu na náměstí uhodil blesk. Jan Černčický neměl dostatek

⁵⁹ DVORÁČEK, s. 61

⁶⁰ Tamtéž, s. 62

⁶¹ KULHAVÁ, Zdeňka: *Erbovní památky Novoměstska*, Praha 2012, s. 35

⁶² KLOS, s. 49

⁶³ PAVEL, Jakub: *Nové Město nad Metují*, Praha, 1962, s. 9

financí na opravu a tak město prodal. Po požáru přišli po města noví majitelé Pernštejnové.⁶⁴

Jan z Pernštejna založil v roce 1540 špitál pro chudé a nemocné. Budova stála na Krajském předměstí vedle kostelíku sv. Máří Magdaleny. Jan z Pernštejna poukázal špitálu pět kop grošů z vrchnostenského důchodu. Zřizovací listina byla vydána na sv. Martina 1540 v Pardubicích. Zřizovatelem se stalo město, které se mělo o špitál také starat. Pomoci se zde mělo dostat všem chudým osobám bez rozdílu věku a pohlaví. Ve špitále bydlelo šest chudých starých občanů města. Ti dostali zdarma byt, stravu, a teplo. K obživě chudých zde bylo chováno šest krav a jeden býk. Dohled nad špitálem měli vždy dva vážení měšťané, kteří museli městu skládat účty o hospodaření. Později přispívala vrchnost místo deset kop míšeňských grošů místo pěti.⁶⁵ Když v roce 1696 převzali milosrdní bratři špitál, zřídila městská správa pro chudé občany špitál nový a to v domě č. 62. V té době se tam nacházel jeden devadesátiletý muž a šest žen.⁶⁶

2. 3. Samotné založení konventu

Jakub z Leslie prý stále trpěl výčitkami svědomí, protože panství jeho rod nezískal čestně, ale jako odměnu za vraždu Adama Trčky z Lípy a Albrechta z Valdštejna. Umínil si proto, že tuto vzpomínku odčiní bohudobým skutkem.⁶⁷ Rozhodl se, že ve městě založí klášter, který by se neomezoval pouze na pobožnosti, ale pomáhal by i prostým lidem. Nejprve přemýšlel, že by zde založil církevní školu, novoměstští měšťané se však postavili proti, tak od tohoto záměru upustil. Nakonec se rozhodl pro řád milosrdných bratří. Jak lze číst v pamětní knize: „*Jeho lidumilné srdce horovalo pro řád Milosrdných bratří.*“⁶⁸ Krátce před svou smrtí vypracoval návrh na založení kláštera, který byl novoměstskými občany přijat kladně. Jak bylo řečeno výše, město

⁶⁴ Tamtéž, s. 14

⁶⁵ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 8

⁶⁶ KLOS, s. 50

⁶⁷ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 171

⁶⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 9

postoupilo novému konventu špitální budovu na Krajském předměstí. Bratři měli být schopni poskytnout péči a stravu nejvýše deseti nemocným mužům bez rozdílu věku a stavu. Tuto zdravotnickou službu zde mělo vykonávat vždy šest bratrů.⁶⁹

Jednání s řádem skončilo šťastně a to v roce 1692. Zakladatel Jakub z Leslie věnoval řádu kapitál v hotovosti 16 000 franků a na věčné časy jim poukázal 50 sudů piva a 50 sáhů dřeva ročně. Měla tu být zřízena i lékárna a na tu přispěl finančním darem 4000 franků. Vše probíhalo velmi zdlouhavě. K dokončení záměru ještě chybělo povolení vládní konzistoře a také svolení zdejšího děkana Martina Pitnera. Ten měl řádu postoupit kostel sv. Máří Magdaleny, který spadal pod novoměstskou duchovní správu. Vše šlo velmi pomalu a Jakub z Leslie se založení konventu nedožil. Zemřel v roce 1693 a v jeho konání pokračoval jeho synovec Jakub Arnošt z Leslie.⁷⁰

Vedením nového konventu byl pověřen Martin Hinterhofer. Ten se snažil založení všemožně urychlit. Vykonal několik cest do Vídně, do Prahy a do Hradce Králové. Nakonec scházelo pouze povolení konzistoře. V pamětní knize je k tomuto aktu zapsáno úsloví: „*Zlatým klíčem lze všechny zámky otevřít.*“ Aby se jednání uspíšilo, složil Martin Hinterhofer u biskupské konzistoře 100 dukátů a za ně obdržel 5. října 1693 biskupskou koncesi. Hned poté, co koncesi obdržel, cestoval Hinterhofer do Štýrského Hradce, kde sídlil majitel panství Jakub Arnošt z Leslie, aby mu sdělil tuto zprávu.⁷¹

Hned od svého založení měl konvent mnoho dobrodinců, kteří ho podporovali. Mezi ně patřil samozřejmě rod Leslieů. Dále bratry podporoval rod Piccolominiů, Colloredů nebo Šporků. Mezi další dárce pařila německá provincie milosrdných bratrů, město Nové Město nad Metují a několik soukromých osob. Počet bratrů v nemocnici mohl být zvýšen podle potřeby, každý člen řádu zde plnil určitou funkci. Konvent mohl provádět sbírky na nemocné, povolení dostal pro oblast Hradce Králové, Chrudimi a Nového

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ SOA *Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 171

⁷¹ Tamtéž

Bydžova. Díky těmto darům se konvent dostal během padesáti let působení na jedno z předních míst v provincii.⁷²

„Ze skrovných počátků vyrůstal úsilím řádu M. B. klášter Novoměstský, zvolna sice, ale nepřetržitě. V tom díle Bohu milém byly jim nápomocny též vrchnosti domácí i okolní.“⁷³

2. 4 Počátky působení řádu ve městě

20. února 1696 se do města přistěhoval řádový kněz Martin Hinterhofer. Hned jeho příchod byl spojen s problémy. Jak bylo řečeno, město bratřím poukázalo k užívání městský špitál. Ten byl ve velice špatném stavu a jeho budova nebyla schopná pojmout předepsaný počet bratrů ani nemocných. Hospodářský hejtman Pavel Jakub Gössel je prozatím ubytoval v panském zámku. Zatím byl špitálu uklizen a opraven, na tom se podíleli hlavně špitálníci, kteří se tu ještě zdržovali.⁷⁴

Ženy se nastěhovaly do špitálu nového a jediného muže, kterému bylo tehdy již devadesát let, si bratři ponechali. V budově bylo stále ještě mnoho práce. V místnostech byla položena podlaha. Kolem klášterní zahrady musel být vybudován plot, neboť tudy „*krávy, koně, prasata i ovce probíhati mohli.*“⁷⁵

21. února 1696 přijeli do města dva další bratři Emerius Pajer, doktor chirurgie, který se narodil ve Valticích a Prokopius Kaufman, původem kuchař ze Slaného. Oba přišli z Vídně.⁷⁶ Den nato je hejtman slavnostně uvedl do budovy konventu, která v té době vypadala jako obyčejný předměstský dům. Pro vykonávání pobožností jim byla dána kaple Loreta⁷⁷.

⁷² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 9

⁷³ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 173

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž, s. 172

⁷⁶ SOBEL, s. 122

⁷⁷ Kaple Loreta byla přistavěna ke kostelíku sv. Máří Magdaleny. Podle pověsti byl V Nazeretě, rodišti Panny Marie, uchovává její domek. Ten byl odnesen anděly do Dalmácie, aby byl ochráněn před muslimy. Když vtrhli muslimové do Evropy, domek byl anděly přenesen do italského města Loreto, kde se nachází dodnes.

Loreta byla vystavěna pravděpodobně roku 1680 jako poděkování města za to, že se městu vyhnul mor v letech 1679-1680. Stavbu financoval Jakub z Leslie.⁷⁸ Byla začleněna do kostela Narození Panny Marie. Loreta se navenek zcela ztratila v souboru budov milosrdných bratří, ponechala si však samostatný vstup z ulice věží.⁷⁹ Byl zde vykonán zázrak, když se zde uzdravil nemocný mládenec. Modlil se k Panně Marii a neměl podle lékařů žádné šance na uzdravení.⁸⁰

Loreta byla v podobném stavu jako zbytek majetku, který bratři převzali. Byl zde veliký nepořádek a téměř žádné kostelní náčiní. Než byla kaple dána do pořádku a kostelní náčiní dokoupeno, poskytl novoměstský děkan Samuel Tůma k používání kostel sv. Máří Magdaleny.⁸¹ Tento kostel stával vedle staré špitální budovy a patřil k němu i hřbitov. Neví se, kdy přesně byl postaven, předpokládalo se však, že to byl nejstarší novoměstský kostel, který zde stával zřejmě již před založením města. V roce 1586 byl kostel přestavěn. Podílel se na tom stavitel jménem Antonín a roku 1593 k němu přibyl ještě Bernard Vlach. V roce 1597 byl kostel zaklenut a přistavěn kůr. Opravy se konaly z dobrovolných příspěvků obyvatel města. Podle zvyku byli u tohoto kostelíku pohřbíváni katolíci a na hřbitově Všech svatých luteráni. Po roce 1613 už měšťané pohřbívali své mrtvé podle libosti.⁸²

Děkan Samuel Tůma odešel z města ještě v roce 1696 a na jeho místo se dostal Řehoř Trubač, podle pamětní knihy „*protekcí mocných pánů*“. Podporoval ho i Martin Hinterhofer. Brzy poté zemřel již zmíněný devadesátiletý muž, kterého si bratři v bývalém špitále ponechali. Vikář Martin Hinterhofer ho pohřbil na hřbitově za kostelem sv. Máří Magdaleny. Nový děkan Trubač to považoval do zasahování do svých práv. Byl tím natolik pobouřen, že žádal, aby byla mrtvola vykopána. Řehoř Trubač popudil proti bratrům i obyvatele města. 28. ledna dal Trubač zvonit všemi zvony na poplach. Když se lidé sešli, vydal se

⁷⁸ BUKOVSKÝ, Jan: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha, 2000, s. 147

⁷⁹ Tamtéž, s. 86

⁸⁰ SOA *Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 170

⁸¹ Tamtéž

⁸² DVORÁČEK, s. 222

s nimi děkan v průvodu ke klášteru, kde měl v úmyslu vykopat mrtvolu starého muže, aby ji poté mohl pohřbít sám. Trubač si dal zavolat vikáře a ptal se ho, zda mu tělo vydá dobrovolně. Hinterhofer to razantně odmítl a zůstal klidně stát. Podle pamětní knihy to udělalo na Trubače takový dojem, že „*Ten vida klid svého domnělého odpůrce, zastyděl se v duši a s lidem odešel.*“⁸³ Tímto způsobem je tato epizoda popisována řádem milosrdných bratří.

Martin Hinterhofer přikoupil sousední dům, spojil ho s dosavadním špitálem a přeměnil jej v nemocnici. Ta byla vysvěcena 8. srpna 1698.⁸⁴ Vysvětil ji biskupský generální vikář Jan František Matheides.⁸⁵

Bylo stanoveno, že převorem konventu se může stát pouze člen řádu. Převor měl mít k ruce podpřevora. Tuto funkci vykonávali většinou řádoví kněží a byli voleni v konventu. Mezi podřízené bratry vždy patřil vrchní a podřízený lékárník, vrchní a podřízený opatrovník nemocných a kuchař. Obyčejně zde pobývali ještě tři bratři, běžní členové řádu. Nemocnice byla spravována vrchním opatrovníkem nemocných, který musel být vystudovaným lékařem a pomáhal mu opatrovník podřízený, který lékařem být nemusel. Vrchní opatrovník přijímal do nemocnice pacienty, předepisoval léky a pokrmy, hlídal čistotu a kontroloval nemocniční náčiní. O lékárně se staral vrchní lékárník, který musel být také vystudovaný. S ním pracoval ještě lékárník podřízený. Vedle lékárny se oba starali o laboratoř a botanickou zahradu.⁸⁶

3. 18. století

3. 1. Rozšiřování konventu

Bratři se od onoho incidentu snažili získat kostelík sv. Máří Magdaleny. Naráželi jak na odpor děkana Řehoře Tůmy, tak na odpor místního obyvatelstva, které považovalo kostel za vzácný odkaz svých předků. Někteří si dokonce mysleli, že sem Švédové za třicetileté války zakopali poklad. Bratři

⁸³ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 173

⁸⁴ DVORÁČEK, s. 223

⁸⁵ BOGAR, s. 242

⁸⁶ SOka Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 9—10

byli úspěšní až v roce 1718, kdy se do jednání vložil hejtman Pavel Jakub Göstl a vyjednal předání kostela na královéhradeckém biskupství. Se souhlasem biskupství rozhodl Nejvyšší zemský úřad 27. srpna 1718, že kostel připadá konventu, ale jako odškodnění má řád složit děkanskému kostelu 50 fr. Tuto částku mělo děkanství vrátit, pokud by byl kostelík řádu někdy v budoucnu odňat. Obě strany s tímto řešením nakonec souhlasily.⁸⁷

Hned poté bratři začali kostelík opravovat a důstojně si ho vyzdobili. Spolu s ním získali i hřbitov, na kterém byli pohřbíváni bratři a nemocní, kteří v nemocnici zemřeli. Pohřbívalo se zde až do roku 1847.⁸⁸

Po Martinu Hinterhoferovi převzal vedení konventu Petr Neehr, který se stal prvním oficiálním převorem. Hinterhofer užíval titul vikář. Pokud byl kněz zvolen za představeného, měl vždy titul vikář, protože podle řádových stanov nesměl být osloven jako převor.⁸⁹ Petr Neehr se narodil v Salzburgu a působil v řádu hlavně jako lékárník. Po svém odchodu z Nového Města nad Metují vykonával v letech 1701-1707 funkci provinciála.⁹⁰

Bratři v roce 1698 nejprve vysvětili nemocnici. Dalším krokem byla výstavba kuchyně v roce 1702 a pokoje nad kuchyní. V roce 1707 byl vybudován nový hostinský pokoj. Bratři také nechali v roce 1710 vykopat studnu. O tři roky později, v roce 1713, byla založena klášterní zahrada. 1722 řád přikoupil sousední dům i s pozemky a vybudoval sýpku.⁹¹ V této době ve městě působil jako převor Norbertus Wolenek.⁹²

V roce 1733, se začalo stavět poschodí. Tuto stavbu schválil a pomohl s ní provinciál Matouš Mayer. Převorem byl Burkhard Steibl, původem kněz, který pocházel ze Slezska. V Novém Městě působil tři roky, nestihl však uskutečnit

⁸⁷ Tamtéž, s. 224

⁸⁸ *SOA Zámrska*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 173

⁸⁹ BOGAR, s. 242

⁹⁰ SOBEL, s. 122

⁹¹ *SOA Zámrska*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 173

⁹² SOBEL, s. 122

všechny své plány, protože zde v roce 1736 zemřel.⁹³ Stavbu za něj dokončil následující převor, lékárník Coelestinus Mitzka.⁹⁴

3. 2. Války o rakouské dědictví

Východní Čechy byly v 18. století častým dějištěm válečných událostí. Po smrti císaře Karla VI. vypukly války o rakouské dědictví, tedy o území, které nyní vlastnila Marie Terezie. Na pruský trůn usedl v roce 1740 Fridrich II., nevypočitatelný syn Fridricha Viléma I.⁹⁵

Do Nového Města nad Metují vpadly první oddíly Prusů v roce 1741.⁹⁶ Vynutili si kontribuci 6043 zlatých a 40 krejcarů. Město mělo zůstat ušetřeno, ale nakonec byla dohoda porušena a obyvatelé byli oloupeni a město vydrancováno. Další pruský oddíl přišel do města o rok později, v roce 1742. Pruských posádek se zde vystřídalo několik, každá však rekvírovala obilí, píci pro koně a peníze. Po bitvě u Chotusic u Čáslavi bylo město obsazeno pruskými husary. Prusové zařazovali novoměstské muže do svých oddílů, ti proto raději přehali do okolních lesů. Po Vratislavském míru Prusové opustili město. Další nápor pruských vojsk přišel v roce 1744 po vypuknutí druhé slezské války. Měšťané se jim tentokrát postavili se zbraní v ruce, zato byli potrestáni a město opět vydrancováno. Prusové i Rakušané si byli vědomi strategické polohy Nového Města nad Metují a v roce 1745 zde probíhaly opět boje. Bojoval tu například baron Franz von Trenck se svými pandury.⁹⁷

Kvůli válkám byla pozastavena výstavba konventu. Při bojích hořelo jak Horské, tak Krajské předměstí, kde stála nedostavěná budova konventu a ani ten nezůstal ušetřen. Až do roku 1748 zůstala budova nedokončená.⁹⁸ Bratři v těchto válkách velmi trpěli, stejně jako zbytek městských obyvatel.⁹⁹ Po

⁹³ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 173

⁹⁴ SOBEL, s. 122

⁹⁵ BĚLINA, Pavel a kol.: *Velké dějiny země koruny české X.*, Praha, 2001, s. 15

⁹⁶ DVORÁČEK, s. 118—119

⁹⁷ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 17

⁹⁸ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 174

⁹⁹ BOGAR, s. 244

pruských válkách bylo město ožebračeno a zadluženo. Rozšířily se nemoci, na které zemřelo 156 lidí. Nebyla zde téměř žádná drůbež a chyběl i tažný dobytek.¹⁰⁰

3. 3. Další vývoj konventu ve 2. polovině 18. století

Novým převorem byl zvolen Benedikt Thum, který se velmi zajímal o hudbu. Za jeho působení v Novém Městě nad Metují bylo roku 1748 dostavěno patro a roku 1750 klášterní zeď. Bratři měli jednopatrovou budovu, v přízemí se nacházela lékárna, nemocniční sál, laboratoř a dvě jídelny. V patře byl priorát a jednotlivé místnosti pro řeholníky.¹⁰¹ Klášterní budova měla čtyřúhelníkový půdorys a zaujímal velický prostor. Byla přímo spojená s kostelem. Z místností v prvním patře byl hezký výhled, za dobré viditelnosti mohli bratři dohlédnout až do Krkonoš.¹⁰²

Celé dílo bylo završeno chrámem, který byl zasvěcen Narození Panny Marie. O jeho výstavbě bylo rozhodnuto už v roce 1757 poté, co byly všechny špitální objekty dokončeny.¹⁰³ Chrám byl dobudován v roce 1769. Na dostavbu chrámu přispěl provinciál Franciscus Fismann 650 zlatých.¹⁰⁴ Převorem byl Pavel Köcher. Do této stavby byla zahrnuta i kaple Loreta, která zůstala zachována ve své podobě. Už v roce 1749 byla připravena kazatelna a varhany. Do věže, zbudované v roce 1750, byly umístěny tři zvony. Oltářní obraz, který představuje právě zrození Panny Marie, byl namalován 1765 Janem Cymbalem¹⁰⁵, který byl také jeden z milosrdných bratří¹⁰⁶. Obraz Zrození Panny Marie zaplatil provinciální tajemník Linus Pergner.¹⁰⁷ Chrám byl vybaven třemi postranními oltáři. Byly zasvěceny sv. Janu z Boha, sv. Anně a

¹⁰⁰ DVOŘÁČEK, s. 121

¹⁰¹ Tamtéž, s. 224

¹⁰² *SOA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 34

¹⁰³ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, IV. díl MI-Pan, Praha, 2000, s. 422

¹⁰⁴ *SOA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 34

¹⁰⁵ Jan Cymbal, (1722- 1795), podílel se též na výzdobě konventů v Brně a Valticích

¹⁰⁶ *SOA Žámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 174

¹⁰⁷ SOBEL, s. 123

sv. Máří Magdaléně.¹⁰⁸ Starobylý kostel sv. Máří Magdaleny splynul s kostelem a vznikla z něj vedlejší chrámová loď s oltářem sv. Máří Magdaleny. V roce 1774 srazil náraz větru kopuli, ta byla ale hned v následujícím roce opravena.¹⁰⁹ Různorodost stavebních částí celku sjednocovalo řešení fasády do ulice rytmem pilastrů a oken.¹¹⁰

3. 4. Válka sedmiletá

Dalším konfliktem, ve kterém proti sobě stálo Rakousko a Prusko, byla válka sedmiletá. Ačkoli oba státy uzavřely mír, který trval deset let, pruský král Fridrich II. nevěřil, že by se Marie Terezie smířila s válečnými ztrátami.¹¹¹

V roce 1756 vtrhly do města pruské oddíly. Město bylo obsazeno krátce, i tak si ale hodně vytrpělo a obyvatelé byli opět ožebračeni. Jako rukojmí byli zajati purkmistr a vrchnostenský ředitel.¹¹² Převorem konventu byl Haštal Kunerth.¹¹³

3. 5. Válka o bavorské dědictví

Prusové se ve městě objevili také v roce 1778. Na území Čech probíhaly války o bavorské dědictví. Obyvatelé se i s dobyt看em schovávali do okolních lesů. Protože k rozhodující bitvě nedošlo a vojáci si podle místních kronik „opékali brambory“, dostala tato válka název „bramborová“.¹¹⁴ Tímto posledním vpádem konvent trpěl nejvíce. Všechny místnosti byly zaplněny raněnými. Převor Willibald Staněk vyrážel i s ostatními bratry do terénu, kde pomáhal raněným vojákům přímo na bojišti.¹¹⁵

¹⁰⁸ POCHE, Emanuel: *Umělecké památky K/O*, Praha, 1978, s. 496

¹⁰⁹ DVOŘÁČEK, s. 224

¹¹⁰ JURÁNEK, Jan: *Nové Město nad Metují*, Praha, 1976, s. 77

¹¹¹ RICHTER, Karel: *Třeba i železem a krví, Prusko- rakouské války 1740- 1866*, Praha, 2007, s. 90

¹¹² DVOŘÁČEK, s. 122

¹¹³ SOBEL, s. 123

¹¹⁴ DVOŘÁČEK, s. 124

¹¹⁵ SOBEL, s. 123

3. 6. Rušení klášterů Josefem II.

Josefinismus je jeden z nejsilnějších duchovních proudů, které působily v českých zemích. Jeho základem je proces, který dostal název osvícenství. Jeho charakteristickým znakem je přeceňování hodnot přirozených na úkor nadpřirozených. Rozhodující slovo má rozum. Tento směr dostal název po panovníkovi Josefu II., který vládl v českých zemích v letech 1780- 1790.¹¹⁶

Podle bratra Františka Benedikta Bogara byl Josef II. „*načichlý nevědeckou filozofií*“ a vydával různé výnosy, kterými církev těžce poškozoval.¹¹⁷ Josef ovšem nebyl nevěřící, víra pro něj pouze neměla být samoúčelná. Už v době Josefovy spoluvlády s matkou Marií Terezií začalo omezování zakládání klášterů a přijímání noviců. Byla zvýšena věková hranice pro vstup do kláštera z 21 let na 24. Za nedodržování tohoto opatření hrozily představeným peněžité tresty. Zakázán byl také převod nemovitostí na kláštery.¹¹⁸

Poté, co se stal Josef samostatným vládcem, začal se zabývat znovu otázkou klášterů. Spatřoval v nich neúčinné instituce, jeho záměr byl tedy jasný. Za škodlivé a nebezpečné považoval zejména řády žebravé, které byly ostudou pro stát. Podléhaly zahraničním představeným, proto nebylo možné, aby na ně byla uplatněna státní svrchovanost.¹¹⁹

Začalo se pracovat na zákonu o rušení klášterů, který byl hotový v roce 1781. Byla zrušena závislost řádů na jejich představených a zahraničních kláštorech. Všechny byly podřízeny domácím biskupům. Podle císařského rozhodnutí byly zrušeny všechny kláštery, které se nezabývají vyučováním, nepěstují vědu a nepečují o nemocné.¹²⁰ Tato reforma vyvolává dodnes největší spory. Josefův boj proti klášterům představoval výrazný zásah do evropských církevních dějin.¹²¹

¹¹⁶ KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*, Řím, 1987, s. 149

¹¹⁷ BOGAR, s. 70

¹¹⁸ TARABA, Luboš: *Josef II.*, Praha, 1999, s. 82

¹¹⁹ KADLEC, s. 163

¹²⁰ WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945, s. 118

¹²¹ MAGENSCHAB, Hans: *Josef II., Cesta Rakouska do moderní doby*, Praha, 2008, s. 165

Do každého zrušeného kláštera byla vyslána komise, která byla sestavena z několika vyšších úředníků. Ta oznámila řeholníkům císařské nařízení o zrušení. Řeholníkům byla vyměřena penze. Sestrám bylo nabídnuto přestoupit do řádu voršilek, případně alžbětinek. Statky klášterů byly oceněny a odevzdány správě královských statků. Hotové peníze, cenné předměty a jistiny převzal berní úřad v Praze. Poté putovaly do náboženského fondu. Tento fond byl poté použit například na zakládání nových far. Jejich síť se v tomto období rozrostla, věřící neměli mít do kostela více jak jednu hodinu cesty.¹²²

Na milosrdné bratry, i když patřili mezi žebravé řády, se císařské nařízení nevztahovalo. Splňovali podmínku užitečnosti tím, že pečovali o nemocné. Nicméně i jich se dotkly změny vyvolané nařízením z 26. března 1781. Podle něho měly všechny výnosy a rozkazy papeže i cizích duchovních podléhat schválení císaře.¹²³

4. 19. století

4. 1. Adaukt Paul

V letech 1788- 1806 stál v čele konventu Adaukt Paul, který se výrazně zapsal do historie řádu v Novém Městě nad Metují. Pracoval zde jako lékař i lékárník. Zabýval se botanikou, na klášterní zahradě pěstoval květiny a jeho specialitou byly zejména karafiáty.¹²⁴ Za jeho působení byla nemocnice rozšířena. V roce 1793 dostal konvent od neznámého dárce 3000 franků, za které byla pořízena dvě lůžka. V roce 1798 obdrželi bratři 1500 franků opět od neznámého dárce. O tento dar se zasloužil provinciál Matouš Riediger. O rok později zařídil provinciál další finance. Dar činil opět 1500 franků a nemocní měli opět o lůžko navíc. V témže roce konvent podpořil i svobodný pán Jan ze Silberštejna, který měl sídlo nedaleko Trutnova, a to 4000 franky, tudíž se nemocnice rozšířila o další dvě lůžka. Nemocných mohlo být přijato šestnáct místo

¹²²BASTL, Ondřej: Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II., In: *Historická geografie* 28, Praha, 1995, s. 158

¹²³BOGAR, s. 70

¹²⁴Tamtéž, s. 244

původních deseti. Byly vystavěny nové hospodářské budovy, zvětšen a odvodněn sklep a také se úspory konventu zvýšily o 2150 zlatých¹²⁵

Adaukt Paul byl potvrzen kapitulou v pěti volebních obdobích. Když v Novém Městě nad Metují končil, císař František I. mu v roce 1806 vyslovil projev nejvyšší spokojenosti. Poté odešel do Kuksu, kde působil jako převor v letech 1806-1814. Pěstoval zde také své oblíbené květiny. S karafiáty je i zachycen na obraze v Kuksu. Zemřel ve věku 71 let v roce 1814 na místě svého posledního působení.¹²⁶

4. 2. Odilo Wolf

Adaukt Paul byl jako převor velmi úspěšný, jeho nástupce ho však možná ještě překonal. Jeho jméno byla Odilo Wolf. Úřad převora zastával v Novém Městě nad Metují v letech 1806-1823. Tento muž pocházel z Adršpachu. Studoval v pražském konventu, kde složil v roce 1785 sliby. Poté se odebral do Valtic, kde pracoval v lékárně. Ve Vídni prošel medicínsko-chirurgickým kurzem a stal se diplomovaným lékařem. Vzdělával se celý svůj život, zaměřil se hlavně na oční operace. Byl vyhledáván mnoha pacienty a považován za vynikajícího lékaře.¹²⁷

Odilo Wolf byl velmi činorodý. Zajímal se o fyziku, přírodní vědy, hvězdářství a malířství. Prováděl fyzikální pokusy a sestavoval různé přístroje, jako třeba anatomické injekční preparáty. V roce 1819 vydal dvousvazkové medicínské dílo¹²⁸, které šlo velmi na odbyt.¹²⁹

Sestavil také několik fyzikálních přístrojů. V Novém Městě nad Metují se nacházely globy, které zhotovil. Ztratily se při rušení kláštera v 50. letech 20. století. Jeho dílem byly i sluneční hodiny na jižní straně klášterní budovy. Podobné hodiny se ve městě již vyskytovaly a to na době č. 1225. Sluneční

¹²⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 9-10

¹²⁶ SOBEL, s. 124

¹²⁷ BOGAR, s. 244

¹²⁸ Název díla: *Widerstandssystem oder Theorie der wirkenden Schwere als Ursache und Kraft alle Bewegungen, die sich in dem Ganze Weltall ergeben*

¹²⁹ SOBEL, s. 125

hodiny na budově konventu se neudržovaly a dnes už k vidění nejsou. Tento převor pořídil také knihovnu, ve které byly hlavně vědecké knihy. Ty se dnes nacházejí ve Státním okresním archivu v Náchodě.¹³⁰

Za jeho působení byl pro klášterní budovu zakoupen velký umělecký krb, který vytopil celou jídelnu i místnosti v prvním patře. Pokoje byly vybíleny. Bratři hojně využívali i zahradu za budovou. 1819 zde byl vystavěn malý letohrádek.¹³¹ S Odilem Wolfem působil v Novém Městě nad Metují i bratr Cunibertus Gröger. Vykonával funkci kuchyňského správce, tedy kuchaře. Převor jej dal vymalovat a obraz visel v Novém Městě nad Metují až do zrušení konventu.¹³²

Odilo Wolf zemřel v roce 1823 ve věku 62 let. Byl pochován na hřbitově u konventu, vedle vchodu do kostnice. Na hrob mu byl postaven železný kříž, který nechal on sám zhotovit v roce 1810. V hrobě odpočíval, na své přání, i se svou matkou.¹³³

4. 3. Období 1823- 1866

Po tomto nadprůměrném představeném se vystřídalo několik převorů. Wolfovým nástupcem se stal lékař Sophronius Sonnawend z Prostějova. Mezi bratry měl jedno prvenství, dožil se zatím nejvyššího věku z celého řádu. Zemřel v roce 1874 ve věku 92 let a to jen následkem toho, že si zlomil ruku.¹³⁴

Jeho nástupce lékárník Sabian Hunek, narozený ve Slaném. Nechal vydláždít kostel a chodby konventu a do zahrady pořídil křížové čerpadlo.¹³⁵ V roce 1849 nechal vyrobit pro kostel novou kazatelnu.¹³⁶

¹³⁰ DVOŘÁČEK, s. 225

¹³¹ *SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují*, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906, s. 34

¹³² SOBEL, s. 126

¹³³ Tamtéž, s. 125

¹³⁴ SOBEL, S. 126

¹³⁵ Tamtéž

¹³⁶ BOGAR, s. 244

Dalším převorem se stal baron Paschal z Hochbergu, který tento úřad zastával do roku 1853. Pro konvent zakoupil nové varhany.¹³⁷ Paschal z Hochbergu je považován za jednoho ze spoluzakladatelů konventu v Letovicích. Když zde působil jako převor v letech 1841-1844, věnoval konventu 24 000 zlatých, které zdědil po svém otci.¹³⁸ V Novém Městě nad Metují si pořídil dům nedaleko konventu, kde žil až do své smrti v roce 1864.¹³⁹

Z Lince přišel do Nového Města nad Metují Filibertus Janeček. Funkci převora vykonával tři roky. Za jeho působení konvent šetřil a naspořil značnou sumu peněz.¹⁴⁰ Janeček byl povolán do Brna, aby tam opět zavedl pořádek. Konvent sv. Leopolda v Brně se zadlužil a byl v úpadku. Janeček situaci úspěšně stabilizoval, splatil dluhy a obnovil dobrou pověst brněnského konventu.¹⁴¹ ..

Janečkovým následovníkem byl Gabriel Poës. Proslavil se svým lékařským uměním. Byl známý i za hranicemi a konvent s ním získal větší prestiž. Ve městě pobýval 7 let a také zde zemřel. v 1863.¹⁴²

4. 4. Válka v roce 1866

Válka v roce 1866 byla konfliktem dvou velkých zemí a to Rakouska a Pruska. Boje se odehrávaly téměř bez výjimky ve východních Čechách. 21. června 1866 Rakousko vypovědělo válku Prusku. Záminkou se stalo dělení válečné kořisti po společném vítězství nad Dánskem.¹⁴³ Boji bylo nepřímo zasaženo i Nové Město nad Metují. Novoměstské obyvatelstvo si přálo pruskou porážku. Obyvatelé měli stále na paměti, jaká příkoří jim tito vojáci způsobili v minulosti.¹⁴⁴

V Novém Městě nad Metují byli ubytováni dragouni pluku prince Savojského. Tato posádka byla poté odvelena a do města přišli císařští huláni. Byli hladoví

¹³⁷ SOBEL, s. 126

¹³⁸ BOGAR, s. 287

¹³⁹ SOBEL, s. 126

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ BOGAR, s. 278

¹⁴² SOBEL, s. 127

¹⁴³ BĚLINA, Pavel: *Válka 1866*, Praha, 2005, s. 86

¹⁴⁴ DVOŘÁČEK, s. 125

a žízňiví, měšťané je obsloužili. Někdo¹⁴⁵ radil veliteli, aby část vojska prošla Peklem a dostala se na Brance¹⁴⁶ nepříteli do týlu. Velitel o Brance nikdy neslyšel a odpověděl: „Ich kenne keine Branka.“¹⁴⁷ Tím velitel propásl možnost mít nad pruským vojskem navrch.¹⁴⁸

Do města začali být dováženi ranění, což zařídili Jan Burgermeister, Arnošt Vaníček, Albin Král, a Jan Imlauf. Vlášda se o lazaret nestarala, vše záviselo na městě. Bylo zakoupeno šedesát kop plátna a několik set slamníků. Město tím trpělo, muselo živit všechny raněné ze svých zásob. Kromě nemocnice byly naplněny raněnými tři třídy měšťanské školy, divadelní sál, zámecké místnosti a kvůli nedostatku prostoru byli dávní i do měšťanských domů. Největší nouzi mělo město o lékaře. V této době se zde nacházel pouze nadlékař milosrdných bratří Kornel Fresl. Ten se sice hned obětavě zapojil do pomoci raněným, ale nestačilo to. Město povolalo dva další lékaře z Dobrušky a Nového Hrádku, posléze ještě z Olešnice v Orlických horách. Zapojili se i studující medikové Alois Slavík z Nového Města nad Metují, pan Jakubský ze Zákřaví a Antonín Novák z Bohuslavic. Z vojenských lékařů nepřijel ani jeden, přestože o to byli žádáni. Problém byl i s dovozem raněných. To měli na starosti venkované, kteří se k tomu stavěli velmi neochotně. K odvozu museli být donuceni násilím. Venkované chodili okrádat mrtvé, musela je odhánět vojenská hlídka.¹⁴⁹

Převorem v kláštere byl Viktorian Hecht. Musel se potýkat se všemi problémy, které tato válka způsobila. Prvním problémem byl transport raněných. Nebyl nijak organizován a vojáci leželi na bojišti zbytečně dlouho. Mnoho z nich proto zemřelo kvůli velké ztrátě krve. Přeživší byli poté dopravováni do Nového Města nad Metují. Nemocnice milosrdných bratří se mohla postarat o pouhý zlomek raněných. Jako první byl z bojiště dovezen hejtman Tlachata,

¹⁴⁵ srovnej: Bohumil Dvořáček uvádí, že se jednalo o měšťana, nebo dokonce o milosrdného bratra (s. 125), Benedikt Bogar píše, že tím člověkem byl místní kněz (s. 245), s Bogarem souhlasí i Pamětní kniha 1815- 1866

¹⁴⁶ Místo zvané též Dobenínská branka, starším názvem Porta regni- Brána království

¹⁴⁷ *SOA Zámřsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1815- 1866, nestr.

¹⁴⁸ DVOŘÁČEK, s. 125

¹⁴⁹ SLAVÍK, Jiří: Novoměstsko v prusko-rakouské válce pohledem novoměstského děkana Pelhřima Nováka (edice), In: *Stopami dějin Náchodska*, Náchod, 1996, s. 221- 222

jehož noha byla roztříštěna. Bojoval v Gorrizettiho pluku. Nemocnice byla ihned naplněna a ostatní vojáci byli odváženi na již výše zmíněná místa. Celkem bylo ve městě 683 raněných vojáků.¹⁵⁰

Všichni zdravotníci raněné operovali, když bylo třeba, a obvazovali. Starali se o již zmíněných 683 raněných. Prováděli amputace 56 lidem, 24 z nich zemřelo. Celkem zde zemřelo 161 vojáků. Milosrdní bratři podali žádost o chloroform, který potřebovali k operacím. Ten se velmi těžko sháněl. Léky poskytla i řádová lékárna. Veškeré náklady platilo město, celkem vše stálo 10 880 zlatých. Je ještě nutné dodat, že se bratři starali i o pruské vojáky. Ti byli poté odvezeni do josefovské pevnosti jako váleční zajatci¹⁵¹

Vojáci, kteří zemřeli v nemocnici milosrdných bratří, byli pohřbeni za budovou konventu do společného hrobu. Ten byl odkryt v roce 1937, když se pracovalo na stavbě zahradní zdi. Rok 1866 byl výjimkou, protože se na tomto místě nepohřbívalo od roku 1847. Podle pamětí berního úředníka Jana Kafky, byla na zámeckém dvoře vykopána jáma s vápnem. Do ní byly dány amputované končetiny. Zbraně byly oknem naházeny do zámecké kaple, která byla zaplněna až do výšky oken.¹⁵²

4. 5. Konvent po válce 1866

Po roce 1866 začal konvent opět vzkvétat. Představení se střídali celkem rychle, většinou toto postavení zastávali pouze po jedno funkční období. V roce 1875 to byl Melanius Rejthárek, praktický lékař. Za jeho působení byla zahájena činnost dráhy a 25. června přijel do města první vlak. Tento převor věnoval konventu své úspory, které činily 5000 zlatých. Oba další představení, Octavius Dörre a Florentin Herzog, byli lékárníci. Octavius Dörre začal opravovat střechu. V tom pokračoval i jeho nástupce Florentin Herzog, který

¹⁵⁰ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1815- 1866, nestr.

¹⁵¹ BOGAR, s. 247

¹⁵² DVOŘÁČEK, s. 127

také nechal vydláždít dvůr, odvodnit sklep a zřídit místnost pro pacienty s nakažlivými onemocněními. Po něm byl zvolen opět Octavius Dörre.¹⁵³

4. 6. Martinián Novotný

Na konci 19. století, v letech 1886-1892 stál v čele konventu velmi vzdělaný muž Martinián Novotný. Do historie se zapsal především svým herbářem. Ten byl unikátní svým rozsahem. Zajímalo se o něj mnoho odborníků, kteří se na něj jezdili dívat. Vykonal cestu do Svaté země a byl jmenován rytířem Božího hrobu. Kromě herbáře mu patřil i kalich, na jehož noze byla figurálně ztvárněná poslední večeře Ježíše Krista. Martinián Novotný zemřel 13. dubna 1898, ve městě pobýval šestnáct let.¹⁵⁴ Po něm se tu vystřídali Blažej Rašín a bývalý provinciál Mariofilus Fülbir. Oba zde působili krátce.¹⁵⁵

4. 7. Rok 1896

Novým převorem se v roce 1896 stal Heřman Dvořák. V témže roce byl do konventu zaveden městský vodovod. Věž chrámu Narození Panny Marie byla prohlédnuta a zjistilo se, že kopule, vyrobená ze dřeva, je shnilá. Její oprava stála 200 zlatých. Začala se opravovat i kaple Loreta. Její oltář byl vyčištěn a postříbřen. Každou sobotu se v této kapli sloužila za mše na památku toho, že do kostela uhodil třikrát blesk a zůstal neporušený. Účastnili se jí i řádoví bratři. V této kapli se nacházely i relikvie, které byly přivezeny z pravé Loretánské kaple. Dostal je provinciál řádu kapucínů Hubert Ettel, který je konventu věnoval.¹⁵⁶

4. 8. Zřízení nové nemocnice

Jeden z nejvýznamnějších let byl pro klášter rok 1898. Nad kaplí sv. Máří Magdaleny byla vybudována oratoř. Ovšem nejdůležitější událostí bylo položení základního kamene k nové nemocnici. To se konalo 4. července 1898. Svolení k tomuto aktu poskytl provinciál Fabián Brucker. Celá slavnostní akce začala mší. Poté šel městem průvod, který měl namířeno na místo budoucí

¹⁵³ SOBEL, s. 127

¹⁵⁴ BOGAR, s. 248

¹⁵⁵ SOBEL, s. 127

¹⁵⁶ BOGAR, s. 248

nemocnice. První v průvodu nesl kříž, za ním šli milosrdní bratři a nakonec lidé z města. Základnímu kameni požehnal řádový kněz Valfrid Ulrich. Do kamene byl vložen text na památku.¹⁵⁷

Do nové nemocnice se začalo shánět vybavení. Byly zakoupeny nové chirurgické a dezinfekční pomůcky. Do nemocničního sálu byl zakoupen oltář. Ten posvětil královéhradecký biskup Eduard Jan Nepomuk Brynych. Oltář byl vyroben z mramoru a byly v něm ostatky dvou světců sv. Benigna a sv. Purpurata. Dále byly na oltáři dvě sošky, které představovaly Pannu Marii Lurdkou a zakladatele řádu sv. Jana z Boha. Všechny výdaje platil novoměstský konvent. Ke slavnostnímu otevření nemocnice došlo 4. října 1901.¹⁵⁸

Původní budova konventu mívala přijímací salón, který byl poté pozměněn na nemocniční sál. Když byl postaven nový nemocniční pavilon, do bývalého salonu se přestěhovala řádová lékárna. V těchto místech stávala stará budova původního městského špitálu.¹⁵⁹

4. 9. Počátek dvacátého století

V letech 1902- 1905 byl převorem Borgiaš Ptačovský. 7. března 1904 zemřel řádový bratr Gracián Toman. Ten pocházel z Bílovic u Prostějova. Ještě před smrtí sepsal závěť, ve které konventu odkázal 1300 zlatých. Poslední vůli vykonala jeho sestra Věra Zikešová, která žila v Prostějově. Za tento obnos byl zakoupen nový hlavní oltář. Instaloval ho Antonín Sucharda z Nové Paky. Oltář byl posvěcen novoměstským děkanem Janem Novotným rok po smrti Graciána Tomana.¹⁶⁰

Za převora Ladislava Moresa, který byl v této funkci v letech 1905- 1908, byly zakoupeny nové věžní hodiny. Po něm nastoupil Sebald Bartoň, který byl převorem až do první světové války. Do konventu bylo zavedeno elektrické

¹⁵⁷ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1897- 1906, nestr.

¹⁵⁸ Tamtéž

¹⁵⁹ DVOŘÁČEK, s. 225

¹⁶⁰ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1897- 1906, nestr.

osvětlení. Zakoupil také nové žlaby. Do celého domu včetně sklepa byla zavedena kanalizace. Voda byla rozváděna po celé budově čerpadlem. V kuchyni se poté ohřívala voda pro koupele. Město zakoupilo pro konvent akáty, před budovou vedla akátová alej.¹⁶¹

5. První světová válka

5. 1. Počátek první světové války

První světová válka byla bojem mezi Centrálními mocnostmi a státy Dohody. Na straně Centrálních mocností bojovalo Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie (do roku 1915) a jejich spojenci Turecko a Bulharsko proti Anglii, Francii, Rusku, Srbsku a později Itálii, Spojenými státem a Japonskem. Dne 28. června 1914 byl v Sarajevu spáchán atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Zavražděna byla i jeho manželka Žofie rozená Chotková. Tato událost se stala záminkou k rozpoutání války. Za první mobilizační den byl určen 28. červenec 1914, kdy Rakousko-Uhersko vypovědělo válku Srbsku. Mobilizací byli povoláni nevyčvičení odvedenci a náhradní záložníci ročník 1893, aktivně sloužící a vojáci náhradní zálohy ročníků 1890-1892, záložníci 1882-1889 a příslušníci domobrany 1872-1881. Po provedené mobilizaci dosáhla síla armády 1 421 250 osob.¹⁶²

5. 1. 1. Ekonomika

Přirozený ekonomický vývoj byl za války modifikován. Vyvíjel se tlak na výrobu, který vyplýval z nutnosti zabezpečit armádu a zajistit zásobování civilního obyvatelstva. Kvůli mobilizaci došlo k odlivu pracovních sil a to až o 60%. K 10. říjnu bylo zproštěno vojenské služby 184 986 osob. Jednalo se většinou o zaměstnance pošty a železnice, horníky, některé zemědělce a propuštěni byli také lidé, kteří svojí činností sloužili veřejnosti. Do této poslední kategorie by se dali zařadit někteří propuštěni milosrdní bratři.¹⁶³

¹⁶¹ Tamtéž

¹⁶² ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka*, Praha, 2001, s 21—32

¹⁶³ Tamtéž, s 221

5. 1. 2. Hospodářství

S válkou je také spojena krize hospodářství. Hlavní příčinou byl nedostatek surovin a problémy v zemědělství. Rostla inflace a životní úroveň většiny obyvatel se zhoršovala. Zatímco v průmyslu se krize projevila až v roce 1917, zemědělství se ocitlo v problémech už v roce 1915. Chyběla zde pracovní síla a osivo stálo v roce 1918 osmnáctinásobek toho, co v roce 1914. V problémech se ocitla jak živočišná, tak rostlinná výroba. Hospodářství celkově nebylo schopno produkovat výrobky v dostatečném množství a zboží se bez přidělových lístků stávalo nedostupným.¹⁶⁴

Finanční politika státu byla za války deficitní. Celkové výdaje na vedení války se odhadují na 90 miliard korun. Vláda vypala osm válečných půjček, některých se účastnil i novoměstský konvent.¹⁶⁵

5. 1. 3. Peníze

Zákonem z 2. srpna 1892 u nás byla zavedena koruna, která se dělila na sto halířů. Na jeden zlatý se počítaly dvě koruny. Obě části Rakouska-Uherska razily vlastní mince, které měly stejné parametry, ovšem jiný státní znak a opis. Povinnost počítat na koruny byla nařízena 1. ledna 1900. Toto nařízení se muselo v roce 1908 opakovat, protože tu byl stále silný zvyk počítat ve zlatých a krejcarech.¹⁶⁶ Mírný hospodářský růst byl na počátku 20. století vystřídán recesí. V letech 1909-1913 probíhala poslední předválečná konjunktura. Měna Rakouska-Uherska byla stabilní. Kupní síla koruny odpovídala přibližně 50 až 100 korunám dnešní měny. Ceny před válkou: pánský oblek 24 K, pánská košile 2, 80 K, 1 kilogram chleba 0, 32 K, 1 litr mléka 0, 30 K, půllitr piva 0, 15 K, jízdné tramvají 0, 28 K. Hospodářský správce pobíral mzdu 150 K měsíčně, úředník 90 K, strojník v cihelně 70 K a dělník 3 K denně¹⁶⁷

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 235

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 243

¹⁶⁶ STANĚK, Jaroslav: *Peníze v českých zemích*, Praha, 1999, s. 144

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 152

5. 2. Počátek války v konventu

První světová válka zasáhla také konvent. V jeho čele stál po celé válečné období převor Navigius Handlar. Společně se dvěma dalšími bratry musel narukovat do armády. Navigius Handlar byl ale po dvou měsících propuštěn. Bratr Desiderius Šubčík zůstal u 54. pluku a bratr Beatus Mrázek u 102. pluku. Činnost konventu tím byla ochromena, hlavně v nemocnici chyběly potřebné síly.¹⁶⁸ O obou bratřích neměl konvent žádné zprávy. Převor se pokusil pátrat po Beatu Mrázkovi, který se narodil 9. 12. 1884 v Nových Dvorech u Sedlčan jako Josef Mrázek. V roce 1919 poslal farnímu úřadu v Jesenici list, ve kterém se snaží zjistit, co se s Beatem stalo. Mrázkova stopa skončila, když táhl se 102. pěším plukem do Srbska.¹⁶⁹ Rodiče Josefa Mrázka už nežili a ani jeho dávní přátelé o něm nic nevěděli. Předpokládalo se, že padl v Srbsku hned na počátku války.¹⁷⁰

Válku konvent pocítil hlavně kvůli stoupajícím cenám potravin. Podle záznamů stál 1 kilogram: pšeničné mouky 66-70 haléřů, žitné mouky 60 haléřů, mouky z ječmene 46 haléřů a brambor 9 haléřů. Ale nejvíce se zdražení projevilo na mase, 1 kilogram hovězího se na počátku roku 1915 vyšplhal až na 1 korunu a 76 haléřů. Na konci září 1914 stál kilogram kyselého zelí 9 korun, na konci února 1915 už 24 korun. Jinak se zatím válka ve městě nijak neprojevila. Nebyli zde žádní uprchlíci z Haliče, jako v okolních městech, ani zranění vojáci. V pamětní knize stojí: *„V Novém Městě člověk téměř nepocituje ohavnosti války. Žije se tu stejně jako před válkou. Po polepšení lidí není zatím ani stopy. Ale přijdou horší časy. Co se dá ještě k této válce říct? Co jiného, než že musíme uctívat Boha skrze kříž a utrpení jednotlivých národů, které jsou ve válce. V těchto trpkých zkouškách se musíme modlit.“*¹⁷¹

¹⁶⁸ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 118

¹⁶⁹ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Dopis převora z 24. 11. 1919 farnímu úřadu v Jesenici

¹⁷⁰ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Dopis faráře Karla Pejce ze 4. 12. 1919 konventu v Novém Městě nad Metují

¹⁷¹ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 118, z němčiny přeložila Lucie Koudelková

I přes válečný stav země se konvent dále rozvíjel. V roce 1915 si bratři pořídili první psací stroj od Juana Raetze z Vídně, který tehdy stál 600 korun. Zdejší kamnář František Blažek vyrobil nová kamna do priorátu. Konvent si zakoupil i vlastní šicí stroj za 200 korun. Nových kamen se dočkal i operační sál.¹⁷²

Nemocnice konventu však nebyla jediným zařízením ve městě ve válečném období, které se mělo věnovat péči o nemocné. Městská rada si uvědomovala riziko šíření epidemií za války. Nechala proto v budově č. p. 277, kterou si pronajala od Marie Lokvencové, v roce 1914 vybudovat nemocnici pro izolaci nakažlivých nemocí a karanténu. Objekt se nacházel za městem a pronájem činil 56 korun měsíčně. Nacházel se zde dezinfekční přístroj, na který poskytl peníze Červený kříž. Mohlo se zde léčit až dvanáct nemocných.¹⁷³

5. 3. Konvent v roce 1915

V srpnu 1915 si konvent zřídil vlastní truhlářství. Ušetřil tak náklady za různé opravy. Truhlář také vykonával službu v refektáři. Úklid konventu a službu v priorátu vykonával vetchý stařec, který tuto práci již nezvládal. Přešel do jiné služby a místo něj byl najat krejčí, který se kromě těchto povinností věnoval i svému řemeslu, což bylo pro konvent také výhodné. Převor nechal vydláždít sklep pro uskladnění zeleniny a elektrifikovat sklep na pivo a víno. Při opravách sklepa se dovnitř dostal pramen podzemní vody ze zahrady, který musel být odkloněn.¹⁷⁴

Navigius Handlar se snažil také o zvelebování kostela. Staré lavice, které byly pro věřící velice nepohodlné, byly předělány. Josef Bartoň z Dobenína¹⁷⁵ věnoval zdarma konventu dřevo na podlahu v hodnotě tří set korun. Do oratoře byla zakoupena nová křížová cesta. 10. června byl vystaven nový obraz

¹⁷²Tamtéž, s. 119

¹⁷³ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 143

¹⁷⁴ *SOA Žámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 122

¹⁷⁵ Josef Bohumil Bartoň z Dobenína (1862- 1951), majitel zámku v Novém Městě nad Metují, vlastník textilních továren. V okolí sponzoroval různé projekty, nechal vystavět okresní sirotčinec v Náchodě, přispěl na stavbu novoměstské sokolovny a živnostenské školy..

Ukřižování Ježíše Krista. V kostele ležel starý rozdrčený náhrobní kámen, který byl v tomto roce zazděn do zadní zdi.

Co se týče denního režimu, každý den se konala ranní bohoslužba pro nemocné. Původní počátek v 5 hodin a 30 minut byl posunutý na 5 hodin, aby den trval déle a stihlo se více věcí. Každou neděli se v 9 hodin konala bohoslužba pro veřejnost. Část mše svaté byla čtena lidovým zpěvem kromě svatodušních svátků, svátku Narození Panny Marie a svátku sv. Václava.¹⁷⁶

18. srpna 1915 slavil konvent 85. narozeniny císaře Františka Josefa I. V devět hodin ráno se sešli nejvyšší úředníci města na mši v kostele a poté v místní škole složili hold okresnímu hejtmanovi. V srpnu se konaly prohlídky domobranců. Z konventu byli prohlédnuti tři bratři, ani jeden z nich nebyl odveden¹⁷⁷

5. 3. 1. Potravinová situace

V roce 1915 se začala zhoršovat potravinová situace. Bylo třeba zamezit hladomoru, a proto musel každý sepsat své zásoby a do 28. února je odevzdat na určené stanoviště. Momentální zásoby konventu v této době obsahovaly 2600 kg obilí, 1420 kg žitné mouky (část zásob byla uložena v Podhorním mlýně), 140 kg pšeničné mouky, a 100 kg ječných krup. Denní porce na jednu osobu činila 240 gramů chleba nebo jídla z mouky. Pro nemocnici to znamenalo, že musela začít šetřit a pacienti dostávali více zeleniny. Nemocní, kteří si platili zdravotní pojištění, byli s jídelníčkem velmi nespokojení a neustále si stěžovali. Byl sestaven jídelníček opakující se každý týden. Jednotlivé položky se v něm měnily vzhledem k ročnímu období. V neděli se jedlo zelí, rýžový nákyp a krupicová kaše se švestkami, v pondělí bramborové placky, a dvakrát nudle, v úterý řepa, krupicový šmorn a rizoto, ve středu pečené brambory, těstoviny a mléčná rýže, ve čtvrtek hrášek, knedlíky

¹⁷⁶ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 122

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 123

s omáčkou a mleté maso, v pátek zelenina, placky a nudle a v sobotu kroupy s hráškem, nudle a guláš¹⁷⁸.

5. 8. 1915 začaly platit lístky na chléb, takzvané chlebenky. Mouka nebo chléb byly k dostání pouze na tyto lístky. Na týden byl přidělen 1 kilogram a 40 gramů. Na den to vychází 200 gramů, denní příděl se tedy snížil o 40 gramů.¹⁷⁹

Město mělo po soupisu potravin k dispozici 130 tun obilí a 707 tun mouky. K tomu bylo ještě přikoupeno 960 kg krup. Pro kontrolu nad zásobami a jejich prodejem byla zřízena Místní zásobovací komise. Vznikla 17. května 1915 a měla 10 členů. Školní tělocvična byla proměněna v obecní prodejnu. S prodáváním se začalo 21. června 1915.¹⁸⁰

5. 4. Rok 1916

Od 30. dubna do 7. května probíhal tzv. týden Červeného kříže. Na přání okresního hejtmanství se v sobotu 30. dubna konala sbírka v kostele pro potřeby Červeného kříže. Přinesla 42 korun a 76 haléřů. Tyto peníze byly předány hejtmanství. V červnu a v červenci byly opraveny střechy a omítnuty vápnem. 23. července 1916 se čas nedělní mše posunul o půl hodiny, z devíti na půl deváté. V konventu, stejně jako všude, byl pocíťován nedostatek kovových mincí. Papírové bankovky lidé trhali na dva kusy a používali k placení.¹⁸¹

2. srpna 1916 byl zřízen vojenský lazaret a hned byl zaplněn zraněnými a nemocnými vojáky. Jednalo se hlavně o osoby, které se narodily v okolí města, nebo zde měly trvalé bydliště. Tito vojáci toho však zneužívali a tak sem byli umístěni Maďaři a Rumuni. Celkem zde bylo léčeno 339 vojáků, z nich zemřeli čtyři.¹⁸²

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 120

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 124

¹⁸⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 144

¹⁸¹ *SOA Žámarsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 126

¹⁸² Tamtéž, s. 127

Třetí zima válečného tažení 1916 byla velmi krutá. Země byla pod metrovou pokrývkou sněhu. 24. listopadu 1916 zesnul František Josef I., bylo mu téměř 86 let a vládl 68 let. Nástupcem se stal jeho prasynovec Karel, syn arcivévody Otta, s manželkou Zitou Parmskou. Všichni bratři truchlili.¹⁸³ Smutek nad smrtí císaře drželo i městské zastupitelstvo. Byla projevena věrnost a oddanost novému císaři Karlovi I., písemný projev byl odeslán do Vídně. Na rozkaz místodržitelství muselo město ukázat loajalitu k Rakousku- Uhersku. Park u domu č. p. 77 byl nazván „Park Jeho c. a k. Výsosti pana Františka Salvátora“ a park u vodojemu „Park jeho c. a k. Výsosti pana arciknížete následníka trůnu Karla Františka Josefa.“¹⁸⁴

5. 4. 1. Klášterní zvony

První světová válka zasáhla i do bohatství zvonů. Stále rostoucí poptávka válečného průmyslu po barevných kovech vyústila v rekvizice. Ty postihly i bronzové hmoždíře z domácností, bronzové památníky z veřejných prostranství, varhanní píšťaly a také zvony.¹⁸⁵

Rekvizice začaly probíhat v roce 1916. Duchovní správci farností měli nejprve za povinnost vypracovat seznam všech již existujících zvonů, na jehož základě se pak rozhodlo o tom, které budou zabaveny ve prospěch státu a které zůstanou tam, kde jsou. Hlavní hodnotou bylo tehdy stáří zvonu. V bezpečí byly tedy hlavně památky z 15. a 16. století. Mladší byly snímány a není výjimkou, že z celé tvorby mistrů 19. století zbylo jen několik nevýznamných malých kusů. Rekvírovaly se i zvony rudolfínské a barokní.¹⁸⁶

V Novém Městě nad Metují se nacházelo přibližně patnáct zvonů. Sloužily ke svolávání věřících na bohoslužby a k posilování jejich víry. Počet zvonů se v průběhu staletí měnil. Byly například ničeny při požárech. Také se objednávaly a nakupovaly zvony nové. Největší pohromou pro zvony ve městě

¹⁸³ Tamtéž, s. 128

¹⁸⁴ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 147

¹⁸⁵ KYBALOVÁ, Ludmila: *Pražské zvony*, Praha, 2005, s. 94

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 95

byla první světová válka. I tady došlo k rozsáhlým rekvizicím z důvodu nedostatku ušlechtilých kovů.¹⁸⁷

V březnu 1916 přišlo nařízení o soupisu všech zvonů. V klášterním kostele se nacházely tři. Nejmenší měřil 42 centimetrů na šířku a 32 na výšku. Jeho nárazový tón byl A dur. Byl zavěšen na koruně se šesti uchy. V pamětní knize stojí, že na něm byl nečitelný nápis.¹⁸⁸ Jednalo se o gotickou minuskulu. Nebylo přesně znát, kde jsou hranice mezi slovy, ani kde nápis začíná a kde končí. Pod ním je v obdélníku znak, který by mohl, podle Jana Karla Rojka, patřit Loreckým ze Lkouše.¹⁸⁹ Novoměstský kronikář Jan Voborník soudí, že zvon mohl být původně v kostele sv. Máří Magdaleny, který zde stál už před vznikem konventu, a byl ulit v 16. století.¹⁹⁰

Největší zvon byl v průměru široký 66 centimetrů a vysoký 50 centimetrů. Stál na něm nápis Sancta Maria, mater misericordiae. Dále zde stálo Fusa a Zacharias Dietrich, Vetero-Pragae 1748. Jednalo se o dva mistry z Prahy, kteří zvon ulili a o rok výroby. Na zvonu byl obraz Panny Marie a zvonil v D dur.¹⁹¹

Druhý největší zvon měřil 54 centimetrů na šířku a 40 centimetrů na výšku. Byl na něm obraz sv. Jana z Boha a podpisy stejných mistrů, tentokrát bez letopočtu. Zvon měl nárazový tón Fis dur. Kolem nápisu jsou veliké nejasnosti. V pamětní knize je zaneseno, že na zvonu se nacházely nápisy dva: Me resontate potens adres o castule sancte, a druhý Adsis dicte Dei ploranti sancte Joannes.¹⁹²

¹⁸⁷ HLADÍK, Jiří: Zvony v kaplích, kostelích a zvonících novoměstské římskokatolické farnosti, In: *Stopami dějin Náchodska* 8, Náchod, 2002, 217- 244

¹⁸⁸ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 125

¹⁸⁹ HLADÍK, 2002, 217— 244.

¹⁹⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 333

¹⁹¹ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 123

¹⁹² Tamtéž, s. 123, srovnej: Benedikt Bogar uvádí nápis Sanctus Joannes de Deo s. Venceslaus. (BOGAR 1934, s. 250) Ve výkazu zvonů odňatých při rekvizici 1917 stojí český přepis nápisu Ke cti sv. Jana a sv. Haštala. V písemné pozůstalosti B. Augustina je zanesen nápis Sanctus Joannes a Deo et Sanctus Venceslaus.

Konečná rekvizice zvonů proběhla 26. února 1917. Byly sebrány dva největší zvony a sice: Svatá Marie Loretánská vážící 159 kg a svatý Jan z Boha 90 kg. Odvezeny byly 28. února. První z nich byl ulit v roce 1748 a do města se dostal v roce 1749, druhý byl ulit v roce 1755 a v tomtéž roce byl přivezen. Za 1 kg kovu se platily 4 koruny. Celkem za 249 kg konvent obdržel 996 korun, které byly uloženy do spořitelny.¹⁹³

5. 4. 2. Letní čas

V průmyslově vyspělých zemích Evropy a Ameriky se ve dvacátém století začal z ekonomických důvodů zavádět letní čas. Cílem této změny byl posun pracovní doby tak, aby se plně využilo denního světla. Toto opatření se ve větší míře začalo prosazovat za první světové války. V roce 1916 se poprvé měnil zimní čas na letní v Rakousku- Uhersku, Německu a na územích jimi obsazenými. V Německu se tomu tak stalo z 31. března na 1. dubna, v Rakousku- Uhersku o měsíc déle. 30. dubna v jedenáct hodin večer se velká ručička posunula o hodinu dopředu. Tento uzpůsobení trvalo až do 30. září. K zavedení letního času v Rakousku- Uhersku zmocňovalo vládu císařské nařízení z roku 1914, které dovolovalo sáhnout k nutným opatřením kvůli mimořádné válečné situaci.¹⁹⁴

V konventu tuto změnu přivítali hlavně kvůli úspoře v osvětlení a lepšímu využití dne. Došlo ke změnám v denním režimu, které se týkaly sboru. Ne všichni byli zřejmě ze změny nadšení. O tom svědčí slova převora v pamětní knize: „*Toto nařízení není dobré pro spáče.*“¹⁹⁵

5. 5. Rok 1917

V únoru proběhla již zmíněná rekvizice klášterních zvonů. Klášterní zahrada se začala rozšiřovat, aby bylo možné pěstovat více potravin. V dubnu byl vysazen špenát, tuřín, žlutá řepa. V sobotu 8. 9. 1917 se v konventu slavilo narození

¹⁹³ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 129

¹⁹⁴ BLÁHOVÁ, Marie: *Historická chronologie*, Praha, 2011, s. 300

¹⁹⁵ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 126

Panny Marie. Přišli nejvyšší městští úředníci. Jako host kázal Antonín Macháně, katecheta z Holic. 21. listopadu proběhl rekviem za Františka Josefa I. Bylo roční výročí jeho smrti. Válka, která s sebou přinesla nedostatek, se podepsala na běžných občanech. Podle převora je to období, kdy lidé sice chodí houfně do kostela, nebo se alespoň modlí více doma, ale jsou založeni materiálně. Peníze jsou největší pohnutkou pro jejich činnost a jsou lakomí.¹⁹⁶

Město uvolnilo ve prospěch invalidů z nemocnice 100 korun. Devět městských zastupitelů muselo narukovat a městská rada se potýkala s nedostatkem členů. Kvůli malému počtu účastníků nemohl být schválen městský rozpočet až do 4. července, poté bylo přikročeno k projednávání. Rozpočet operoval se schodkem 34 613 korun. Město potřebovalo peníze na výstavbu obecního sirotčince pro děti po padlých vojínech. Dále se muselo postarat o vdovy a o válečné invalidy neschopné práce. Červený kříž dostal z městského rozpočtu 3000 korun.¹⁹⁷

5. 6. Rok 1918

Pozitivní událostí počátku roku 1918 bylo uzavření míru s Ruskem 3. března 1918 v Brestu. Rusko uznalo nezávislost Ukrajiny. Tzv. chlebový mír měl naplnit prázdné sklady Válečného obilního ústavu ukrajinským obilím. Rakousko- Uhersko a Německo musely na území Ukrajiny udržovat silné armády, které zkonsumovaly 300 vagónů zásob týdně, takže na vývoz do mateřských zemí už moc nezbývalo.¹⁹⁸ Za mír se konala děkovaná bohoslužba v děkanském kostele.¹⁹⁹

Na městském hřbitově, který se nacházel blízko konventu, začaly být problémy s prostorem. Byly zde pohřbívány hlavně chudé osoby, které zemřely přímo v nemocnici. Toto pohřbívání mělo být co nejvíce omezeno. Bratři byli

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 130

¹⁹⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 151

¹⁹⁸ ŠEDIVÝ, s. 334

¹⁹⁹ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 135

požádání, aby neošetřovali cizí osoby, které jsou v kritickém stavu bez naděje na uzdravení. Tyto osoby si měla převzít jejich domovská obec.²⁰⁰

Převor se proti takovému jednání ohradil. Nemocnice měla být přístupná všem a i ti největší chudáci měli mít nárok na péči až do úplného konce. Navigius Handlar vysvětloval, že tito lidé většinou nemají žádné trvalé bydliště a vzhledem k primitivnosti dopravních prostředků by odvoz nemocných nebyl ani možný.²⁰¹ Starosta František Mervart poukazoval na to, že lidé služeb nemocnice často zneužívají také z toho důvodu, aby byli ušetřeni výloh za pohřeb. Nicméně se městská rada usnesla, že bude potřeba hřbitov rozšířit, nebo zbudovat nový.²⁰²

V roce 1917 zemřelo v nemocnici osmnáct lidí, což činilo necelou třetinu všech pohřbených ve městě. Dvě osoby pocházely přímo z města, čtrnáct jich bylo ze zdejšího politického okresu a pouze dvě bydlely mimo obec i okres. Převor navrhl, že městské radě vyhoví v tom, že jí bude každého umírajícího člověka, který nepochází z města, hlásit. Městská rada si bude muset nemocného odvézt pryč sama.²⁰³

Konvent se v roce 1918 nacházel v kritickém postavení. Nebylo téměř nic k dostání a drahota dosáhla největší výše. Bratři už rok nedostali žádné uhlí. V březnu 1918 se zhoršilo zásobování. Nejtěžší bylo obstarání masa. Po čekání ve frontě, které mohlo trvat až několik hodin, bylo možné získat maximálně 50 až 60 dekagramů masa. Lidé se začínali řadit do fronty kolem čtvrté hodiny ranní, na sobotní prodej lidé čekali už od desáté hodiny v pátek večer. Došlo také ke snížení přidělu brambor na týden. Místo jednoho kilogramu a půl přiděl činil pouze jeden kilogram. Znamenalo to nedostatek zásob a potíže s výživou

²⁰⁰ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Dopis starosty města konventu ze dne 21. března 1918

²⁰¹ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Dopis konventu starostovi města ze dne 3. dubna 1918

²⁰² *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Dopis starosty města konventu ze dne 24. dubna 1918

²⁰³ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Dopis konventu starostovi města ze dne 11. května 1918

pacientů. Kilogram másla stál „pod rukou“ 40 korun v červnu, v září už 50 korun.²⁰⁴

S podobnými potížemi se potýkali i obyvatelé města. Zima byla celkem tuhá a téměř v žádných domácnostech se nenacházelo žádné palivo, které bylo v této době velice drahé.²⁰⁵

V neděli 15. června 1918 proběhla rekvizice varhanních píšťal z cínu pro potřeby války. Erár počítal 15 korun za jeden kilogram cínu. Konvent dostal za 23, 5 kg 352 korun. Varhany se v konventu nacházely od roku 1848, kde je nechal vyrobit tehdejší převor Paschal z Hochbergu. Autor varhan není známý.²⁰⁶

V listopadu 1918 probíhalo rozšiřování zahrady. Bylo vysázeno šest nových druhů hrušní a šest jabloní, které pocházely z opočenského panství. Z Bohuslavic bylo přivezeno šestnáct švestek, které byly vysázeny také. Bratři nově začali pěstovat maliny a koupili dvacet pět nových keřů.²⁰⁷

5. 6. 1. Konec války

V říjnu roku 1918 se situace pro domácí obyvatelstvo dál vyhrocovala. Prudce se ochladilo, byl nedostatek uhlí a zásobování se začalo hroutit. Stát, který musel živit vojáky, pokračoval v rekvizicích a ve vymáhání dodávek.²⁰⁸ Kvůli nedostatku potravin byla 14. října vyhlášena generální stávka. Ve stejný den se československá národní rada institucionalizovala jako prozatímní československá vláda. Rakousko-Uhersko podepsalo příměří 3. listopadu 1918. Německo kapitulovalo nedlouho poté 11. listopadu 1918.²⁰⁹

²⁰⁴ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 136

²⁰⁵ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 152

²⁰⁶ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 141

²⁰⁷ Tamtéž, s. 149

²⁰⁸ KLÍMEK, Antonín: *Říjen 1918*, Praha, 1998, s. 9

²⁰⁹ ŠEDIVÝ, s. 352— 353

5. 6. 2. Vznik Československé republiky

V průběhu války se v Rakousku-Uhersku vyhrotily hospodářské, sociální, národnostní a politické rozpory. Pod náporom těchto vnitřních i vnějších tlaků se po válce tato monarchie rozpadla na samostatné státy a jedním z nich byla i Československá republika. O její založení se výrazně zasloužili politici, kteří působili v zahraničním odboji a jejich spolupráce s Dohodou. Dále také českoslovenští legionáři, kteří bojovali proti centrálním mocnostem a také opoziční aktivita českých a slovenských politiků v habsburské říši. Vznik republiky se dá označit za národní a demokratickou revoluci, kterou podporovala většina českého a slovenského obyvatelstva. Historický přínos společného státu Čechů a Slováků spočíval v tom, že odstranil polofeudální přežitky a národnostní útlak bývalého zřízení.²¹⁰

I v pamětní knize konventu stojí, že, dne 28. října byl rakouskou vládou vysloven souhlas podmínkami amerického prezidenta Wodrowa Wilsona a zároveň byla uznána samostatnost československého státu. Hned po obdržení této zprávy začali občané města zdobit domy červenobílými prapory. Druhý den, 29. října, se uskutečnil pochod městem s lampiony, pochodněmi a hudbou. Podle zápisu v pamětní knize přijali bratři nové zřízení s malými obavami: „*Dejž Bůh by tímto obratem náš řád žádné pohromy neutrpěl a mohl i nadále Kristu v osobě chudých sloužiti.*”²¹¹

V době vzniku republiky se v konventu nacházelo sedm bratrů. Převorem byl stále Navigius Handlar. Další bratři byli: Regulus Augustin, sakristán, Bernard Kejzlar, sbírač, Probus Künzel, podlékač, Angelus Antony, hospodář, Lukáš Řehoř, ošetřovatel a Antonín Rejzek, konventní kněz.²¹² Na konci roku 1918 dostal hospodář Angelus Antony svolávací lístek domobraneckého okresního velitelství. Byl povolán ke službě u 28. československého pěšího pluku. V novoměstském konventu pobýval celkem krátce, od 12. března 1917.²¹³

²¹⁰ PROKŠ, Petr: *Politikové a vznik republiky*, Jihlava, 1998, s. 223

²¹¹ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 142

²¹² Tamtéž, s. 142

²¹³ Tamtéž, s. 151

8. listopadu 1918 byl rozpuštěn vojenský lazaret, který při konventu fungoval od 2. srpna 1916. Prostory a zařízení byly předány Národnímu výboru. 10. listopadu byla v deset hodin dopoledne sloužena mše za nový stát. Po mši šli bratři skládat oddanosti vůči Národnímu výboru, jehož předsedou byl advokát Jan Vostřebal.²¹⁴

Prezident Masaryk přijel v sobotu dne 21. prosince 1918 v jednu hodinu odpoledne zvláštním vlakem do Prahy. Zápis převora konventu o této události říká: „*Dejž Bůh, by jeho působení přineslo naší vlasti mír a pokoj nejen mezi námi, nýbrž i s našimi sousedy Němci.*“²¹⁵

6. Československá republika

Situace, která nastala po válce, nebyla nijak růžová. Cenné papíry ztratily na hodnotě, stejný osud potkal i peníze. Tím vším byly zasaženy i konventy. Za války většinou vyčerpaly většinu zásob a na nákup nových neměly peníze.²¹⁶

6. 1. Bankovky

Ještě po vzniku republiky kolovaly na jejím území peníze Rakouska-Uherska. Proto bylo třeba označit peníze, které obíhaly u nás. O to se zasloužil ministr financí Alois Rašín. Ve dnech 3. - 9. března probíhalo kolkování bankovek hodnot 10, 20, 50, 100 a 1000. Kolkování bankovek a jejich postupné nahrazování tzv. státovkami zamezilo inflaci. Česká koruna byla zavedena zákonem z 10. dubna 1919.²¹⁷

9. března 1919 byly kolkovány bankovky obchodníků. Do této kategorie spadala i lékárna v konventu. Peníze byly okolkovány a polovinu jich stát zadržel.²¹⁸ Bratři darovali na kovový poklad republiky šest stříbrných lžic.²¹⁹

²¹⁴ Tamtéž, s. 150

²¹⁵ Tamtéž, s. 151

²¹⁶ BOGAR, s. 144

²¹⁷ STANĚK, s. 160

²¹⁸ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 151

²¹⁹ Tamtéž, s. 152

6. 2. První rok po válce

Hned v lednu udeřily velké mrazy. Konvent trpěl stále nedostatkem uhlí, a jak píše převor: „*My sami jsme odkázáni jedině na prozřetelnost Božskou, neb u lidí nacházíme málo podpory, zvláště u těch vyšších.*“²²⁰

V tomto roce bratři začali pěstovat vinnou révu. V zahradnictví v Opočně zakoupili sedm keřů, které vysadil převor spolu se zahradníkem Ferdinandem Zezulou. Jelikož bylo počasí v tomto roce chladné, zpozdila se i úroda. Například švestky dozrály až v říjnu. Tvořily důležitou součást jídelníčku, bratři je zavařovali, sušili a vařili z nich povidla. Ještě, když byly švestky na stromech, začalo sněžit. Na polích byly ještě brambory a řepa. Bratři se obávali toho, aby úroda nezmrzla, jelikož mouky byl nedostatek. Hlavní část jídelníčku tvořily brambory.²²¹ Konvent je dostával zdarma od Josefa Špryňara, Václava Hladíka a Františka Beneše. Stejně tak obdržel deset hlávek zelí od starosty Bohuslavic. Cibuli daroval konventu Václav Srdínko.²²²

Všechny místnosti v konventu byly prohlédnuty národním výborem, zda se některá hodí pro nějaký úřad. Nic ovšem zabráno nebylo.²²³

Město v tomto roce zasadilo na počest republiky Lípu svobody, zatímco sdružené spolky se rozhodly, že uctí v prvním roce republiky památku Jana Husa a zasadili Husovu lípu. 18. října 1919 město oslavovalo první výročí vzniku republiky. Z nedalekého Krčína byl vypraven průvod s hudbou, který končil v 9 hodin na náměstí. Starosta Václav Svoboda pronesl slavnostní řeč, ve které citoval biblické proroky, Jana Ámose Komenského a Tomáše Garrigua Masaryka.²²⁴

I milosrdní bratři oslavovali první výročí vzniku republiky. V kostele se konala slavnostní mše, které se zúčastnil starosta města. Na počest republiky se i

²²⁰ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 151

²²¹ Tamtéž, s. 152

²²² Tamtéž, s. 154

²²³ Tamtéž, s. 153

²²⁴ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 159

střílelo. Podle pamětní knihy se o to pokoušel i kovářský pomocník ve Vrchovinách. Střílel prachem na své kovadlině a popálil si obličej, hrudník i ruce. Musel být hospitalizován u bratrů v nemocnici²²⁵

6. 2. 1. Dušičky 1919

O dušičkách roku 1919 vzpomínali bratři na miliony padlých ve válce ze všech národů. Zápis praví: „ *Vy všichni, kteří jste z povinnosti táhli do boje, a tam svůj život jako oběť zápalnou Bohu přinesli, vy jste svůj úkol zde na světě dokončili, dobojovali a čekáte slavného z mrtvých vzkříšení. Kristus budiž Vaším odplatitelem za vaše útrapy vřavy válečné, v horku, v zimě, v dešti a ve vánicích ve sněhu a za vaši často velmi bolestnou smrt.*“²²⁶ Novoměstských občanů padlo ve válce celkem 156.²²⁷

6. 2. 2. Poválečné zásobování

I když válka skončila, základních surovin byl stále nedostatek. O tom svědčí i článek v novinách z konce roku 1919, které psaly o situaci v Novém Městě nad Metují: „ *Zásobovací krise dostoupila v minulých dnech již svého vrcholu. Široké vrstvy lidu neprobraly se ještě dosud z těžkého utrpení minulých let válečných...K okamžitému nedostatku nejnnutnějších potravin přidružila se i za právě nastále nepohody i kalamita uhelná.*“²²⁸

Situace konventu byla o to horší, že musel živit chudé pacienty. Ti byli ošetřováni zdarma. Bratři také denně poskytovali teplou stravu až dvaceti chudým občanům. Zeleninu a ovoce získávali ze své zahrady. Nechovali žádná zvířata, proto pro ně bylo například problematické získat určité suroviny. Jak psali Státní správě vyživovací: „ *Konvent Milosrdných bratrů nemá vlastního hospodářství a tudíž jest mu nemožno vepře na sádlo si sám vykrmiti. Příjmy nejsou však tak veliké, by se mohlo sádlo v dostatečném množství koupit.*“ Na

²²⁵ Tamtéž, s. 154

²²⁶ Tamtéž, s. 155

²²⁷ DVOŘÁČEK, s. 129

²²⁸ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, karton č. 1, Zásobování

tuto výzvu obdržel konvent deset kilogramů vyškvařeného sádla²²⁹. Za půl roku konvent spotřeboval 1200 kg chleba.²³⁰

6. 3. Vznik československé provincie

Čeští převorové podali žádost o samostatnou československou provincii již 10. prosince 1918. Tuto žádost řešila generální kapitola, která byla svolána do Říma 31. října 1919. Jednání předcházely porady, kde se řešily sporné záležitosti jako například rozluku konventů, stojících na území československé republiky, od dosavadních provincií. Maďarský provinciál podal protest proti odluce slovenských konventů. Na svou stranu získal i generálního vikáře Augustina Kocha. Mír s Maďarskem v té době ještě nebyl uzavřen a nebylo známo, kudy přesně povedou hranice. Slíbil ovšem, že slovenské konventy budou obsazovány slovenskými bratry. Jeho návrh byl přijat, ovšem byla zde podmínka, že bude záležet na světských hranicích. Odhlasovalo se, že k československé provincii budou patřit konventy v Praze, Novém Městě nad Metují, Kuksu, Prostějově, Brně, Letovicích, Vizovicích a Těšíně. Provinciál bývalé rakousko-české provincie Timotheus Deutschl podal proti tomuto usnesení veto. Byl proti tomu, aby se slovenské konventy zařadily pod maďarskou provincii. Nic tím nezměnil.²³¹

Tři slovenské konventy tedy nepatřily k těm českým a při generální kapitole byla odhlasována provincie česko-moravská. Čeští bratři navíc museli opustit slovenské domy. 5. prosince schválil papež návrh generální kapitoly na rozluku rakousko-české provincie a na vytvoření československé provincie. Ta byla dána pod ochranu archanděla Rafaela. Jako první provinciál byl zvolen Veremundus Tvrдый, valtický převor.

Valtický konvent spadal do československé provincie, protože podle míru v Saint-Germain připadlo toto území československé republice. Nakonec se sem také, po dlouhých jednáních, zařadily konventy skalický a bratislavský.²³²

²²⁹ Tamtéž, dopis Správě státní vyživovací z 3. září 1919

²³⁰ Tamtéž, vyúčtování pro parostrojní pekárnu Jana Vondřejce

²³¹ BOGAR, s. 135—136

²³² Tamtéž, s. 146

Dne 12. ledna 1920 přišla do Nového Města nad Metují zpráva, že byl generální kuríí jmenován československým provinciálem Veremundus Tvrdý. 20. ledna 1920 přišla zpráva o tom, že se bude konat zasedání provinční kapituly v Praze. Kapitulárové se měly dostavit do Prahy nejdéle 19. února. V této době bratry opustil převor Navigius Handlar, který bratry vedl po celou první světovou válku. Novým převorem se stal bratr Isidones Bouška.²³³

6. 4. Založení církve československé

Církev československá se začala formovat už v roce 1919. Její vznik je spojen s nově vzniklou Československou republikou. Církev se chtěla distancovat katolíkům, kteří byli spojeni s monarchií a Habsburky, hlásí se k tradici starokřesťanské, cyrilometodějské a reformační. Vznik se datuje k 8. lednu 1920.²³⁴ Už v roce 1921 měla československá církev 523 232 členů.²³⁵

Atmosféra ve městě byla velmi bouřlivá. Proti nové církvi byli jak katolíci, tak evangelíci, kteří ji nazývali „reformou farských kuchařek“. Větší boj však probíhal s církví římskokatolickou. V novinách se objevovala hesla jako: „Žádný dobrý Čech nepřizná se k církvi římské“, nebo „Kdo se přihlásí k Římu, není pravý Čech.“ Bohoslužby československé církve se nejprve konaly v soukromých domech a ve školních třídách. Poté si začali nárokovat městské kostely.²³⁶

Konvent se na tuto církev díval velmi nevraživě. Při sčítání lidu v roce 1921 se k této církvi hlásilo více než 1000 novoměstských občanů. „*Mnoho se agitovalo pro odpadu od církve římskokatolické ku sektě československé, která byla založena odpadlými knězi.*“ Bratři tedy viděli tuto novou církev jako pouhou sektu a na její kněze se dívali s nechutí. Členové nové církve přišli

²³³ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 158

²³⁴ MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918- 1924)*, Brno, 2005, s. 212

²³⁵ Český statistický úřad. *Obyvatelstvo podle náboženského vyznání a pohlaví podle výsledků sčítání lidu v letech 1921, 1930, 1950, 1991 a 2001* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3D00462B10/\\$File/4032060119.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3D00462B10/$File/4032060119.pdf)

²³⁶ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 173

požádat převora Boušku, aby jim pro bohoslužby přenechal klášterní kostel. Převor to velmi rezolutně odmítl a československá církev dostala od města hřbitovní kostel Všechn Svatých, který měli převzít 22. března 1921. Když se to dozvěděl starosta blízké obce Přibyslavi, dal zvonit na poplach a přibyslavští obyvatelé táhli ozbrojeni do Nového Města nad Metují. Nikdo z československé církve se však nedostavil, a tak přibyslavští zase odešli. Československá církev oznámila, že bude odbývat svoje pobožnosti v místní tělocvičně Sokola. Mše se nakonec konaly v kostele Všechn Svatých a také v nedalekém Krčíně. Převor Isidones Bouška vyjadřoval velký smutek nad tím, že jim v tom nikdo nezabránil. Když československá církev oznámila, že bude mít v kostele Všechn Svatých májové pobožnosti, převor Isidones Bouška tyto pobožnosti hned také zavedl v kostele klášterním. Májové pobožnosti v chrámu Narození Panny Marie měly mezi lidmi úspěch a jejich návštěvnost byla veliká. Bratři se proti československé církvi spojili s místním děkanem Antonínem Svobodou, který tyto pobožnosti sloužil. Vznik československé církve měl na konvent jeden přímý dopad, jelikož byl zabrán hřbitovní kostel, musely se konat pohřby v kostele klášterním.²³⁷

6. 5. Dvacátá léta v konventu

Mezi členy konventu patřil i bratr Lukáš Řehoř, který byl vynikajícím malířem. Jeho přičiněním byly opraveny všechny oltářní obrazy a vyběleny stěny. Na hlavní oltář byl umístěn obraz sv. Jana Nepomuckého. Zdejší řezník Rejzek daroval konventu sošku sv. Antona Paduánského.²³⁸

V létě roku 1920 navštívil Nové Město nad Metují provinciál Veremundus Tvrdý za účelem kanonické visitace. Při té příležitosti bylo sjednáno s novoměstským děkanem, že bratři budou sloužit zpívané mše na větší svátky. To se už dělo, bylo to však oficiálně dohodnuto.²³⁹

²³⁷ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s.

161

²³⁸ Tamtéž, s. 160

²³⁹ Tamtéž

Ve městě probíhaly demonstrace kvůli nedostatku brambor. Rolníci žádali 60 korun za metrický cent, což bylo neuměřené, a dodávky byly nepravidelné. Demonstranti byli úspěšní. Do celé věci se zapojila správa města, která snížila cenu za kilogram na 52 korun. Také se zlepšila pravidelnost dodávek.²⁴⁰ S tímto nedostatkem brambor se potýkal i konvent. Tuto surovinu bratři v největším nedostatku nakupovali za uhlí a dřevo.²⁴¹

Konvent se snažil nahradit škody, které utrpěl za první světové války. Proto bratři pozvali Josefa Melzera z Kutné Hory, který opravil a vyčistil varhany a byla mu také svěřena výroba padesáti čtyř píšťal, o které konvent přišel při válečných rekvizicích. Vše stálo 2400 korun.²⁴²

Mše, které se konaly v chrámu Narození Panny Marie, měly hojnou návštěvnost. Hlavní zásluhu na tom měla úřednická kapela, která byla mezi lidmi oblíbená.²⁴³

Nemocnice byla neustále opravována a rozvíjena. Většinu pacientů tvořili starší lidé. Léčili se zde i lidé po úrazech. V roce 1923 dostal konvent 30 000 korun od ministerstva zdravotnictví.²⁴⁴

V roce 1924 oslavil padesátileté výročí slavných řádových slibů bratr Regulus Augustin, jeden z nejstarších členů konventu. Narodil se v roce 1851 v Nových Dvorech. V Praze vstoupil 1870 do noviciátu. K jeho výročí mu poslal blahopřání i papež Pius XI. Obraz s tímto blahopřáním byl vystaven na hlavní chodbě.²⁴⁵

²⁴⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 159

²⁴¹ *SOA Žámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 160

²⁴² Tamtéž, s. 162

²⁴³ Tamtéž, s. 163

²⁴⁴ Tamtéž, s. 175

²⁴⁵ Tamtéž, s. 176

Byla rozšířena knihovna i lékárna, nad kterou byly dány nápisy „Lékárna Milosrdných Bratří“ a „Lékárna s řádovým znakem“. Pro lékárnu také byly objednány nové předměty, jako lisy na bylinky a tabulky na recepty.²⁴⁶

Isidones Bouška se dostal do sporu s místní lidovou stranou a musel být přeložen a to do Letovic. Jeho odchod byl nezbytný.²⁴⁷ Podle Bogara Bouška opustil svou dřívější statečnost a začal sympatizovat s novou československou církví.²⁴⁸ Na Bouškovo místo přišel nový převor Nikodemus Lukáš, který předtím působil v Letovicích.²⁴⁹

6. 5. 1. Nové klášterní zvony

23. srpna 1926 byly objednány, již za nového převora Jonáše Caletky, nové zvony do věže o váze. Výroba byla zadána firmě Buřil a Riss z Hradce Králové. Zvony stály 10 000 Kč a mohly být zakoupeny především díky štědrým darům, které konvent obdržel. Na věž byla dána nová měděná bání, stará byla děravá a nic se v ní nenašlo. Do nové bání byl dán pamětní spis, fotografie členů řádu, bankovky a mince, poštovní známky, 30 svatých obrázků a kniha Život sv. Jana z Boha.²⁵⁰

Jelikož byla stará bání děravá, věci v ní uložené vypadly ven. To dokázal novoměstský archivář Jan Klos, který přišel za převorem a ukázal mu, co bylo nalezeno v roce 1921 v ulici Komenského. Byly to německé listiny z let 1774 a 1815, latinské listiny, seznamy členů konventu, bankocetle, ostatky sv. Jana z Boha a mince. Novoměstský archivář přišel s nálezem za minulým převorem Bouškou, který prý odpověděl: „*Dejte mi s těmito věcmi pokoj, já to nechci, dělejte si s tím, co chcete.*“ Jan Klos si tedy nález ponechal a chtěl jej uložit do budoucího městského muzea. Prevor Jonáš Caletka si z nálezů ponechal ostatky sv. Jana z Boha a jeho svatý obrázek.²⁵¹

²⁴⁶ Tamtéž, s. 189

²⁴⁷ DVOŘÁČEK, s. 225

²⁴⁸ BOGAR, s. 250

²⁴⁹ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 179

²⁵⁰ Tamtéž, s. 183

²⁵¹ Tamtéž

Nové zvony nesly nápisy: na zvonu Panny Marie „Zdravas Maria“; na sv. Josefa „Svatý Josefe, Oroduj za nás!“ a na zvonu sv. Jan z Boha. „Kdo miluje Boha, miluje též bratří svých“. Zvon Panna Maria vážil 148 kg a měl ladění Es2, zvon sv. Josef 104 kg, F2 a sv. Jan z Boha 66 kg, As2. Zvon, který zůstal v klášteře a vyhnul se rekvizicím, byl prodán kostelu v Krčíně.²⁵²

Zvony byly též věnovány významným soudobým členům řádu. Jejich jména jsou na zvonech také. Na prvním Rafael Mayer, generál řádu, na druhém Veremundus Tvrdý, provinciál, a na posledním Jonáš Caletka, novoměstský převor. Na všech zvonech byl tentýž nápis: Ulil Buřil a Riss v Kuklenách L. P. 1926.²⁵³ Zároveň s těmito zvony byly koupeny ještě dva malé, jeden do refektáře a druhý do konventu.²⁵⁴

O nových zvonech se psalo i v novinách a časopisech. Prevor Caletka v člancích jmenovitě děkoval mecenášům, kteří na tuto akci přispěli. Celá akce svěcení zvonů se konala v pondělí, na svátek Všech svatých roku 1926. Kostel Narození Panny Marie neměl dostatek místa pro všechny návštěvníky, protože účast byla velmi hojná. Slečna Majarová přednesla báseň s názvem „Ku slavnosti svěcení zvonů“. Světitelem byl kanovník Jan Černý z Hradce Králové. Druhý den, na dušičky, byly zvony pověšeny do věže. Konvent byl ozdoben prapory státními i církevními. Při svěcení zvonů byla vysvěcena i soška Panny Marie Lurdské, kterou zakoupil bratr převora Leopold Caletka, vrchní inspektor dráhy v Brně.²⁵⁵

O prvním zvonění se píše v pamětní knize: „*Když prvnímu jejich zvuku naslouchali všichni a z každého domu vybíhali lidé ven, ano, i povozy a kola zastavovaly a jejich majitelé naslouchali této krásné hudbě.*“²⁵⁶

²⁵² *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 333

²⁵³ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 186

²⁵⁴ Tamtéž, s. 187

²⁵⁵ *Česká stráž: týdeník čsl. strany lidové pro pohraniční okresy českého severovýchodu*. Hradec Králové: Augustin Habr, 1926, roč. 5, č. 46.

²⁵⁶ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 180

6. 5. 2. Projekt nové nemocnice

28. června 1928 byl do čela konventu zvolen Kašpar Bureš, který předtím působil jako převor v Kuksu. Jonáš Caletka nemohl funkci dále vykonávat kvůli své nemoci. 24. prosince 1928 zemřel v pražské nemocnici na tuberkulózu ve věku 55 let.²⁵⁷

V témže roce, kdy se slavilo desetileté výročí vzniku nového státu, měl být položen základní kámen k nové nemocniční budově a to ve významné datum 28. října. Nová budova měla stát v zadní části klášterní zahrady rozšířené o přilehlé pozemky, které město k tomuto účelu postoupilo za symbolický poplatek.²⁵⁸

Město poskytlo pozemek, kterému se říkalo Mezi lipkami. Konvent měl městu postoupit část zahrady, kde měla být rozšířena ulice. Podle stavebních plánů měla být Komenského ulice rozšířena na šest metrů a celková šířka i s chodníky měla být patnáct metrů. Tomuto záměru překážela zeď zahrady konventu. Zahrada byla dva metry nad úrovní ulice. Při odkopávání země bylo nalezeno mnoho kosterních pozůstatků. Většina patřila mladým lidem, vojákům. Nacházely se zde kostry nad sebou, byly posypané vápnem. Našly se i knoflíky od vojenských uniforem. Na tomto místě byli pohřbeni vojáci, kteří po převozu z bojiště zemřeli v Novém Městě nad Metují v roce 1866.²⁵⁹

Budovu původně projektovala firma Jánský z Nového Města nad Metují. Plány však nevyhovovaly nemocničním potřebám a proto se do věci vložil provinciál Veremundus Tvrdý a stavbu zadal firmě Schlaffer a Nový z Prahy.²⁶⁰

Ke stavbě však bohužel nedošlo kvůli nedostatku financí. Město sice poskytlo finanční dar a přicházely dary od různých dobrodinců, konvent ale neobdržel státní dotaci, kterou přislíbilo ministerstvo zdravotnictví. Řád milosrdných bratří na své náklady vystavěl nemocnici v Praze, která stála téměř tři miliony

²⁵⁷ Tamtéž, s. 195

²⁵⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907- 1933, s. 442

²⁵⁹ DVOŘÁČEK, s. 226

²⁶⁰ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 194

korun, proto si nemohl dovolit další závazek. Na pražskou nemocnici musely přispívat všechny konventy. Plán výstavby novoměstské nemocnice, která měla mít sto padesát lůžek, byl odložen na neurčito.²⁶¹

6. 6. 30. léta

V roce 1931 odešel z Nového Města nad Metují převor Kašpar Bureš. Zasloužil se o plánování nové nemocnice a jeho odchodem se výstavba opět oddálila. Na jeho místo přišel Turibius Veselý. Ten v čele konventu nepobyl ani rok. V Brně zemřel převor Longinus Horák a Turibius Veselý byl povolán na jeho místo jako zkušený představený. Do Nového Města nad Metují přišel Bertin Ellner z Bratislavy.²⁶²

Nemocnice měla jeden sál, kde bylo dvacet sedm lůžek, dále sedm pokojů, ve kterých bylo celkem šedesát lůžek, pokoje byly pro jednoho až devět pacientů. Dále zde byl pokoj pro diatermii a horské slunce, koupelna, přijímací kancelář a ambulance. Ošetřujícím lékařem byl místní praktický a obvodní lékař Jindřich Dvořák. Tomu pomáhal řádový podlékař a ostatní bratři. V nemocnici se léčili většinou žebráci, obecní chudí i ze vzdálenějších míst, váleční poškozenci, invalidé a souchotináři. Pobyť nemocného byl v průměru padesát dní. Mimoto bratři poskytovali denně jídlo čtyřiceti chudým a nezaměstnaným.²⁶³

V roce 1931 se v nemocnici léčilo 350 pacientů, především starších mužů. Zemřelo jich zde 11. Bratři si pečlivě zaznamenávali jejich náboženskou příslušnost. Mezi pacienty bylo 232 římských katolíků, 29 příslušníků československé církve, 4 evangelíci, 7 židům, 2 pravoslavní, 1 řecký katolík a 28 bez vyznání. Pacienti pocházeli zejména z Nového Města nad Metují a přilehlého okolí.²⁶⁴ Náboženská skladba byla tedy velmi pestrá.²⁶⁵

²⁶¹ *SOA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 442

²⁶² Tamtéž, s. 480

²⁶³ DVOŘÁČEK, s. 226

²⁶⁴ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Přijímací protokol, s. 129

Občané Nového Města nad Metují ve městě neradi viděli nemocné tuberkulózou. Chtěli, aby si město zachovalo zdravý ráz a stalo se vyhledávaným střediskem pro rekreanty. Konvent obdržel mnoho stížností, aby tito lidé nebyli ošetřováni. Bratři dostávali na každého nemocného 32 korun denně a to při stávající krizi znamenalo velké výdaje městské pokladny.²⁶⁶

6. 6. 1. Oprava kostelní věže

V roce 1935 bylo při prohlídce kostelní věže zjištěno, že krytí báně i krovky jsou ztrouchnivělé. Poslední roky sice nebyly hospodářsky úspěšné, přesto se převor rozhodl, po poradě s odborníky, nahradit šindel trvalejší krytinou a to měděným plechem. Opravu musel schválit jak Veremundus Tvrdý, tak Památkový ústav v Praze. Práce prováděl tesařský mistr Jan Špryňar z Krčina. Bář byla sundána a poslána do Červeného Kostelce k pozlacení. S prací se spěchalo, protože byla v červenci očekávaná visitace z Říma.²⁶⁷

V roce 1926 byla do báně uložena schránka s předměty. Ta byla otevřena při opravách v roce 1935 a na bratry čekalo překvapení. V plechové krabici byly nalezeny věci, které tam tajně uložili komunisté. Přípis zněl: *V roce 1926 vřele vzkvétal komunismus. Oni lidé, jenž tuto věž stavěli, byli organizovaní komunisti.*“ Pod tím byli podepsáni Štěpán Josef, Štěpán Vlastimil a Climr Jan. Tito muži také do schránky uložili čibuk, doutníky, časopis Pokrokový týden, Kladenská stráž a jiné protikatolické listy. Ani jeden z nich nečekal, že se bář otevře tak brzy. Opravy v roce 1926 prováděl také Jan Špryňar. Ten prý však o ničem nevěděl, byl známý jako člen místní lidové strany.²⁶⁸

²⁶⁵ Pro srovnání: ve městě žilo 2404 římských katolíků, 664 členů československé církve, 261 evangelíků, 31 židů a 131 obyvatel bez vyznání (Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907- 1933, s. 174)

²⁶⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 62

²⁶⁷ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 217

²⁶⁸ Tamtéž, s. 218

Jak již bylo zvykem, do bány byly uloženy opět předměty, které se týkaly řádu. Na seznamu předmětů, které měly být uchovány pro příští generace, byla i kniha od Benedikta Bogara Milosrdní bratři, která byla vydána v roce 1934.²⁶⁹

6. 6. 2. Obnovení jednání o nemocnici

Městské zastupitelstvo Nového Města nad Metují schválilo písemnou záruku na částku tři miliony korun, které si měli bratři vypůjčit na stavbu nové nemocnice. Podmínkou však bylo, aby se zde mohly léčit ženy i děti. Milosrdní bratři vypracovali znovu rozpočet a ten činil 4 900 000 korun. Ve vlastních úsporách měli jeden milion, další milion jim přislíbilo ministerstvo sociální péče. Majitel zámku Josef Bartoň z Dobenína slíbil poskytnutí dřeva na stavbu zdarma. Okolní obce také slíbily dovoz stavebního materiálu zdarma.²⁷⁰

V roce 1937 ze stavby opět sešlo, i když to vypadalo, že se už uskuteční. Plány i rozpočty byly schváleny. Místo výstavby bylo vyhodnoceno jako vhodné. Od provinciála přišla zpráva, že stavba má být zahájena až po zvolení nového převora. Tím se stal 24. dubna zdejší podlékař Tarzicius Král. Ale i poté konvent váhal, protože se obával vysokého zadlužení. Z Prahy přijelo několik komisí a nakonec byla stavba opět oddálena. Byla dána přednost výstavbě nemocnice na Slovensku v Uherské Skalici a té také případly všechny státní subvence slíbené Novému Městu nad Metují. Podle pamětní knihy Nového Města nad Metují bylo toto rozhodnutí krajně nespravedlivé a stalo se tak kvůli zásahu z vyšších politických míst.²⁷¹

7. Konvent v době německé okupace

7. 1. Rok 1938

Rok 1938 byl velmi dramatický a stejně tak ho prožívali i bratři v konventu. Byli znepokojeni událostmi v Rakousku, které po připojení k Německu zmizelo z mapy Evropy. Československá republika tím ztratila svou strategickou polohu. Vláda si toho byla vědoma, a proto zabezpečovala hranice

²⁶⁹ Tamtéž, s. 214

²⁷⁰ Tamtéž, s. 232

²⁷¹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 255

opevněním. 21. května proběhla částečná mobilizace. V Novém Městě nad Metují to znamenalo povolání jedné čety záložního mužstva v počtu třiceti mužů. Tato četa byla odvezena do Olešnice v Orlických horách.²⁷² Za brannou pohotovost státu se považuje období od 20. května do 15. prosince 1938. Při vykonávání vojenské povinnosti při branné pohotovosti státu padlo 262 vojenských příslušníků Československa.²⁷³

V noci z 29. na 30. září 1938 byla podepsaná tzv. Mnichovská dohoda. Již 1. října začalo být okupováno pohraničí. Do vnitrozemí proudily davy uprchlíků.²⁷⁴

Novoměstská pamětní kniha událost komentuje slovy „*Hrozná, zdrcující rána. Ani jsme se ji nedověděli hned a i pak nám ji v rádiu oznamovali po částech. A tak jsme dlouho chodili po ulicích s otazníkem v očích a na rtech...Mnichovská konference čtyř diktuje Československu odevzdati Německu tzv. sudetoněmecké území spolu s německým územím na jižní Moravě a to tak, že evakuace začne již brzy ráno.*“²⁷⁵ Hned poté se ve městě objevili první uprchlíci. Většinou však pokračovali dál do vnitrozemí, ve městě zůstali jen ti, kteří zde měli nějaké příbuzné nebo odtud pocházeli²⁷⁶. Celkem zde zůstalo dvacet rodin.²⁷⁷

7. 2. Zřízení Protektorátu

Dne 15. března obsadilo německé vojsko zbývající území Čech a Moravy. Vytvořili Protektorát Čechy a Morava. Protektorem byl jmenován šlechtic Konstantin von Neurath. Téhož dne obsadilo maďarské vojsko území Podkarpatské Rusi. Vznikl samostatný slovenský stát, v jehož čele stál Josef Tiso. Ze tří konventů milosrdných bratří na Slovensku byla zřízena tzv.

²⁷² SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 217

²⁷³ KUDRNA, Ladislav: Padlí vojáci československé armády v době branné hotovosti státu v roce 1938, In: *Mnichov 1938 a česká společnost*, Praha, 2008, s. 57

²⁷⁴ GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny země koruny české XV. a*, Praha 2006, s. 9

²⁷⁵ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 349

²⁷⁶ Uprchlíci pocházeli z Broumova, Hejtmánkovic, Trutnova, Kalné Vody, Liberce, Růžodolu, Olešnice, Duchcova, Bohumína, Jáchymova a Staňkovic u Olomouce (Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 367)

²⁷⁷ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 367

generální delegatura. Jejím delegátem byl ustanoven František Benedikt Bogar, převor bratislavského konventu.²⁷⁸

1. září 1939 vypukla druhá světová válka, když nacistické Německo napadlo polský stát. Jednalo se o další globální konflikt, kterého se účastnila většina států světa.²⁷⁹

7. 3. Situace v Novém Městě nad Metují

V důsledku vypuknutí války byly zavedeny lístky na benzín, uhlí, mýdlo, obuv a textil. Nechyběly ani lístky na potraviny, ze začátku pouze na mouku, sádlo, máslo, kávu, čaj, kávovou náhražku, vejce, maso, cukr a luštěniny. Jeden člověk mohl spotřebovat měsíčně 7, 5 kg mouky, 14 dkg másla nebo 2 vejce. Káva byla povolena pouze pro nemocnice, chorobince a ozdravovny na lékařský předpis. Nová obuv byla vydávána pouze na doporučení policejního úřadu, že dotyčný boty opravdu potřebuje. Lístek na látky činil 100 bodů ročně, košile stála 20 bodů, spodní prádlo 20 bodů, nebo ponožky 5 bodů.²⁸⁰

5. února 1940 zemřel provinciál Veremundus Tvrďý. Novým provinciálem byl zvolen Apolinář Hrabal, převor pražského konventu. V čele novoměstského konventu stál od 24. dubna 1940 Turibius Veselý. Ten zde už jako převor působil tři měsíce v roce 1931, takže znal dobře zdejší poměry. Do válečných let vstupoval konvent dobře vybavený. Předchozí převor Tarzicius Král nechal opravit kostel, modernizována byla i kuchyň a koupelna. Nemocnice měla dobré zásoby prádla a jiných potřebných věcí.²⁸¹

V konventu působil v této době podlékař Dismas Vrbík, narozený 1908. Ve městě měl pověst výborného lékaře a léčitele. Lidé ho často vyhledávali, jelikož uměl vyléčit i těžké případy. Nebral žádný honorář, přijímal pouze milodary pro konvent. To se však nelíbilo jednomu ze zdejších lékařů. Na jeho opakovanou intervenci byl z města Dismas Vrbík na jaře 1941 odvolán. Lékařů

²⁷⁸ SOA Zámrska, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 241

²⁷⁹ GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny země koruny české XV. a*, Praha, 2006, s. 46

²⁸⁰ SOA Zámrska, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 247

²⁸¹ Tamtéž, s. 251

byl poté ve městě nedostatek a měli spoustu práce. Lidé na Vrbíka ještě dlouho vzpomínali a jeho nepřiznivcům jeho odchod vyčítali.²⁸²

7. 4. Rozpuštění řádu

Nacisté se vyhýbali otevřenému střetu s církví, současně však zahájili skrytý, postupně zesilující útok. Šlo jim o izolaci církve a její vyřazení ze společnosti.²⁸³ Církevní politiku v Čechách a na Moravě řídil Úřad říšského protektora. Krátce po příchodu německých vojenských a bezpečnostních složek vznikly v Praze a Brně služebny gestapa a ty měly své pobočky.²⁸⁴

Nejprve se gestapo objevilo v brněnském konventu 8. července 1941. Oznámilo, že z rozhodnutí ministerstva vnitra se řád ruší a veškerý majetek připadá Říši. Převor Josef Hartl dostal rozkaz sepsat veškerý majetek. Po rozpuštění řádu spáchal jeden z jeho členů, Alexeius František Krotosz, sebevraždu. V srpnu se gestapo stejně zachovalo v konventech v Letovicích, Vizovicích a Prostějově. Valentin Lepík, převor v Letovicích, byl v roce 1942 zatčen za ilegální činnost. V Hlášení důležitých státně policejních událostí z 23. listopadu 1941 č. 51 byl zásah proti řádu Milosrdných bratří komentován takto: „*Řád Milosrdných bratří pro Čechy a Moravu a Benediktinské opatství Emauzy Praha byly rozpuštěny v celém protektorátě. Majetek byl zabaven. 50% mnichů od Milosrdných bratří mělo nenávistné projevy.*“²⁸⁵

7. 4. 1. Vyklizení novoměstského konventu

V novoměstském konventu se gestapo objevilo 8. července 1941 v jednu hodinu odpoledne. Za převorem Veselým přišli čtyři německy mluvící muži a oznámili mu, že řád je rozpuštěn a majetek propadá státu. Převor musel pod hrozbou trestu smrti odevzdat veškerou hotovost, cenné papíry a vkladní knížky.²⁸⁶

²⁸²SOA *Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 146

²⁸³VAŠEK, František: *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939- 1945*, Brno, 2003, s. 9

²⁸⁴Tamtéž, s. 16

²⁸⁵Tamtéž, s. 23—24

²⁸⁶SOA *Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 253

Situace byla pro bratry velmi komplikovaná. Podle regulí řádu nesměli mít žádný majetek ani nedostávali plat. Měli však jistotu, že se o ně řád v nemoci a ve stáří postará. Turibius Veselý napsal o této události: „*Řád je rozpuštěn, jmění zabaveno. To znamená, že to čtyřicetileté službě v řádu jsem úplným žebrákem odkázaným na milost lidí. Dopotácel jsem se k pokladně a vyndával z ní a předkládal pánům i to, co jsem předkládat nemusel. Přitom se vše se mnou točilo, srdce se mi rozbouřilo, měl jsem obavu, že omdlím, krve by se byl na mě nedořezal. Byl to pro mne snad nehroznější okamžik v mém životě.*“²⁸⁷

Gestapo si odneslo velké jmění. Na vkladních knížkách se nacházel 1 081 000 korun. Z pokladny bylo vybráno 21 000 korun, 5000 si mohl převor ponechat na uhrazení běžných výdajů. Na běžných účtech u místních peněžních ústavů bylo 132 000 korun. A v neposlední řadě si Němci odnesli i cenné papíry v hodnotě 500 000 korun.²⁸⁸

18. července přišli úředníci, kteří měli celou likvidaci provádět. Všichni členové konventu měli ihned odložit řeholní šat. Turibius Veselý namítal, že to není možné, protože bratři nemají civilní obleky. Dostali na to lhůtu 14 dnů. Němečtí úředníci požadovali i čtyři balíky vlněné hábitové látky, jeden balík již však byl převezen ke krejčímu na ušití civilních oděvů. Dále se sháněli po psacím stroji. O něm převor řekl, že je jeho soukromým majetkem a mohl si ho ponechat. Turibius Veselý zdůraznil, že jednání těchto pánů bylo velmi slušné.²⁸⁹

Svědkiem těchto událostí byl i novoměstský kronikář Jan Voborník. To dokládá zápis v městské pamětní knize: „*Převor byl velmi zdrcen a vyprávěl mi o všem s pláčem. Když se trochu upokojil, ukázal mi všechny zásoby...Když jsem odcházel, tiskl mi ruce a pravil, že se bojí, co s nimi jen bude. Hluboce dojat a*

²⁸⁷ Tamtéž, s. 254

²⁸⁸ Tamtéž

²⁸⁹ Tamtéž, s. 255

*zamýšlen jsem odcházel.*²⁹⁰ V konventu se v této době nacházelo 8 bratrů, 9 služebných a v lékárně 3 provizor, laborant a asistent.²⁹¹

1. srpna žádal převor tajnou státní policii o 20 000 korun, protože potřeboval zaplatit účty dodavatelům. Částka mu byla poskytnuta výměnou za rychlé opuštění budovy konventu. Dohodnutý termín uvolnění budovy byl 18. srpna. Turibius Veselý ušetřil část obdržených peněz a za ty nakoupil bratrům vše, co potřebovali. Služební personál, kromě obsluhy lékárny, dostal k 18. srpnu výpověď. Pacienti se propouštěli a nebyli přijímáni noví. Těžší případy byly převezeni do nemocnic v Opočně a Náchodě. Šest jich bylo umístěno v Bartoňově okresním chorobinci.²⁹²

Konvent měl v této době v majetku: klášterní budovu, nemocnici, kostel Narození Panny Marie s kaplí, klášterní zahradu a dvě stodoly. V kostele se nacházel bohatý inventář, například dva kalichy, jeden z nich konventu věnoval František Ferdinand d'Este, který kdysi navštívil zdejší lékárnou.

Den před vyklizením konventu se konala slavnostní mše, kde se bratři rozloučili s místními občany, přijeli se rozloučit i lidé z okolních obcí. Kněz Leopold Kulička pronesl řeč, ve které všem bratrům poděkoval za obětavou službu potřebným. Věřící se dozvěděli, že kostel zůstane uzavřen. Druhý den se v 5 hodin ráno konala poslední mše pro zbylé bratry. Ti se rozloučili a odešli. V konventu zůstal jen Turobius Veselý a zahradník, který se měl i nadále o zahradu starat. Převor čekal na příslušníky státní tajné policie, aby si konvent převzali. Objevili se v 9 hodin a převor jim předal do rukou nadační listinu se slovy: „ *Pánové, myslím, že si asi nejste vědomi velkého významu a historické důležitosti tohoto okamžiku v dějinách tohoto ústavu. Když starý hrabě Jakub z Leslie v roce 1692 podepisoval ve Štýrském Hradci tuto listinu,*

²⁹⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 146

²⁹¹ Tamtéž

²⁹² *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 256

*a v ní na věčné časy ustanovoval, nenadál se, že jeho šlechtné trvání bude mít toliko krátké trvání.*²⁹³

Poté vydal prádlo a předložil zbylou hotovost. Vyžádal si také, aby se v chrámu Narození Panny Marie mohly i nadále konat bohoslužby. To mu bylo splněno pod podmínkou, že se do kostela bude vstupovat pouze z ulice a přístup z konventu bude uzavřen. Před odchodem požádal Turibius Veselý o propuštění, jak sám psal, likvidace konventu mu zničila zdraví a pocuchala nervy. To mu bylo umožněno.²⁹⁴

Převor se zabydlel v domě stavitele Rudolfa Jánského, dlouholetého příznivce řádu, který ubytoval také Ludvíka Kuličku, který však do řádu formálně nepatřil. Bývalý převor se zde zotavil. I ostatní bratři byli zaopatřeni. Nemocný bratr Adrian Macháně, narozen 1870, byl přijat v Bartoňově okresním chorobinci. Bratr Leo Kahovec, narozen 1873, byl přijat v novoměstském chudobinci. Bratr Valentin Lepík, narozen 1883, dostal místo v Bartoňově statku v Dlouhém u Nového Hrádku. Bratr Navigius Handlar, bývalý převor, narozen 1877 odešel do Prahy hledat zaměstnání. Bratr Bernard Kejzlar, narozen 1878, se nejprve ubytoval u štábního kapitána Josefa Holance a poté se přestěhoval do Humpolce, kde sbíral příspěvky pro místní sirotčinec. Poslední dva bratři, Mathias Maxlech, narozen 1893, byl přijat do služeb zdejšího policejního úřadu a František Pechal, narozen 1912, byl přijat do služeb zdejšího hospodářského úřadu. Když Turibius Veselý zjistil, že jsou všichni bratři zaopatřeni, z Nového Města nad Metují odešel a ve věku padesáti osmi let byl přijat do kanceláře ústavu Milosrdných sester ve Velkém Újezdě u Moravských Budějovic.²⁹⁵

Ještě před tím však musel bývalý převor vyřešit otázku kostela. Kněz Ludvík Kulička neměl prostředky na jeho provoz, scházely mu finance na nákup mešního vína a docházel i olej pro věčné světlo. Ludvík Kulička si už našel jiné místo v kanceláři. Turibius Veselý šel za místním majitelem zámku a velkostatkářem Václavem Bartoněm z Dobenína. Popsal mu tíživou finanční

²⁹³ Tamtéž, s. 256

²⁹⁴ Tamtéž, s. 257

²⁹⁵ Tamtéž, s. 258

situaci kostela a Václav Bartoň z Dobenína ihned přislíbil finanční pomoc, která činila 1000 korun měsíčně. Šlechtně se většinou zachovali i novoměstští obyvatelé. Když se dozvěděli o zavření konventu, bratřím nabízeli přístřeší i morální podporu.²⁹⁶

Na závěr zápisu pamětní knihy přidal Turibius Veselý pasáž, ve které se zamýšlel nad nesmyslností situace. V konventu byli v té době téměř sami starší muži, kteří v řádu působili přes čtyřicet let. Za první světové války bojovali na německých frontách a starali se o německé občany. Byli tedy vždy k Německu loajální. Žili jen pro své poslání a politikou se nezabývali. Sám převor působil dříve v německé kolonistické škole v Brazílii jako učitel. Svou přičinlivostí rozmnožili majetek řádu. A za to všechno byli teď „vyhozeni na dlažbu s holýma rukama.“ Převor tuto dobu srovnává s rušením klášterů za Josefa II. Ten se však podle něj o členy zrušených klášterů postaral a vyměřil jim penzi. Toto všechno řekl Turibius Veselý německým úředníkům. Dostalo se mu odpovědi, že oni za to nemohou a jen vykonávají rozkaz.²⁹⁷

Turibius Veselý napsal poslední slova 30. září 1941. Knihu předal novoměstskému kronikáři a archiváři Janu Voborníkovi, aby ji uschoval a případně doplnil.²⁹⁸ Novoměstský kronikář Jan Voborník nakonec převzal celý klášterní archiv. Nejprve dostal od Horsta Swienteka, který pracoval v Úřadu říšského protektora v Praze, povolení. O Vánocích 1941 dostal Voborník soukromý dopis, kde mu tento muž psal, že archiv bude muset být odevzdán jako majetek říše. Toto nařízení přišlo oficiálně v únoru 1942 a do zemského archivu v Praze byly odeslány všechny pamětní knihy. Jediné, co si mohlo město ponechat, byl veliký herbář, který sestavil Martinián Novotný.²⁹⁹ Jan Voborník chtěl převzít i klášterní knihovnu, která čítala přes tisíc svazků. To mu však převor nedovolil ze strachu, že by mohlo gestapo tuto část majetku vyžadovat.³⁰⁰

²⁹⁶ Tamtéž, s. 259

²⁹⁷ Tamtéž, s. 260

²⁹⁸ Tamtéž

²⁹⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 133

³⁰⁰ Tamtéž, s. 147

Původně měla být zrušen i lékárna, ale gestapo zjistilo, že je jediná v celém, okrese a tak mohla být ponechána v provozu. Podléhala však přímo říšským úřadům. Soudilo se, že se do konventu nastěhují vojáci, nebo zde bude zřízen aspoň sirotčinec, ale budova zůstala prázdná až do konce války. V budově bydlel jen zahradník, který krmil vepře, a když byli odvezeni a zahrada sklizena, odešel i on.³⁰¹

7. 5. Zatčení Františka Pechala a Ludvíka Kuličky

V Novém Městě nad Metují zůstal bratr František Pechal³⁰², který bydlel u radního Kubína a kněz Ludvík Kulička, který i nadále zůstával u stavitele Jánského. Ludvík Kulička sloužil mše v chrámu Narození Panny Marie a měl přístup do všech prostor. Kulička s Pechalem chodili poslouchat rádio, které se nacházelo v refektáři. Po nějakém čase ho odnesli pryč, protože si mysleli, že se na něj zapomnělo. 31. ledna 1942 měl pronést řeč v rozhlase Adolf Hitler. Členové gestapa si chtěli řeč vyslechnout konventuálním rádiem, které však nenašli tam, kde mělo být. Začalo probíhat vyšetřování, na jehož konci bylo zjištěno, že přístroj odnesl právě František Pechal a Ludvík Kulička.³⁰³ Bylo jednoduché zjistit, kdo rádio vzal, protože Kulička měl klíče od konventu. Oba se poté hájili tím, že vzali rádio, aby se mohli učit německy.³⁰⁴

Byli ihned zatčeni a odvezeni do Hradce Králové. Odtud putovali do Prahy, byli vězněni na Pankráci, kde byli svědky poprav, které tu probíhaly denně. František Pechal zde strávil půl roku a poté byl odvezen na nucené práce do Říše, vrátil se na konci války. Ludvík Kulička byl poslán do věznice v Beyreuthu. Odtud se vrátil zpět v červnu 1945.³⁰⁵

³⁰¹ Tamtéž, s. 146

³⁰² V řádu přijal jméno Jordanus Pechal, po vystoupení z řádu používal opět jméno František

³⁰³ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 261

³⁰⁴ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 5

³⁰⁵ *SOA Zámorsk*, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 261

7. 6. Konec druhé světové války

5. května 1945 vypuklo v Praze povstání. Německo bylo poraženo a válka ukončena 8. května 1945. Již 6. května přijel do Nového Města nad Metují Dismas Vrbík, který za války pobýval v Hovězím na Moravě. Od Irene Jančaříka, prozatímního provinciála, dostal úkol převzít správu konventu jako generální vikář. Pomáhal mu Alois Daňha, redemptorista ze Staré Boleslavi, který byl v této době v Novém Městě nad Metují. Brzy nato, 15. června, se do města vrátil Leopold Kulička, který nedlouho poté odjel do Domanína, a František Pechal, který tu pobýval do 10. září 1945 a poté byl přeložen do Brna. Do konventu se dále vrátili Leo Kahovec, Adrian Macháně a Bernard Kejzlar. K nim přibyl nový člen Cassius Vašek, který byl jmenován podpřevorem. Místo Františka Pechala nastoupil jako asistent Klaudius Chvátal z Letovic.³⁰⁶

Dismas Vrbík odstranil z konventu pečeti gestapa. Budova byla téměř prázdná. Bratři obdrželi nejnútnejší nábytek, který pocházel z majetku zabaveného Němcům v Olešnici v Orlických horách. Bylo sehnáno primitivní vybavení ambulance, lůžkoviny a nádobí. Konvent si zachoval mnoho příznivců z dob minulých. Patřil mezi ně hlavně Jan Špryňar, který pomohl konventu finančně.³⁰⁷ Další důležitou osobností byl monsignor Bedřich Augustin, první předseda místního národního výboru. Když se v roce 1945 hroutila nacistická moc, na osvobození se připravovalo i Nové Město nad Metují. V jeho okolí pracovalo několik odbojových skupin, Bedřich Augustin, římskokatolický kněz, stál v čele revolučního národního výboru. 5. května 1945 vystoupil výbor z ilegality a Augustin převzal z rukou Václava Břicha správu města. Když bylo nad městem vyhlášeno stanné právo, Augustin šel do kasáren vyjednávat. Bedřich Augustin byl ve vedení města až do voleb 1946.³⁰⁸ Konventu pomohl především svými radami, vlivem, který měl jako předseda národního výboru a také částkou 20 000 korun, která se stala základem pro zřízení „Fondu Msqra

³⁰⁶ Tamtéž, s. 268

³⁰⁷ Tamtéž, s. 269

³⁰⁸ DVOŘÁČEK, Bohumil: *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 13

Dra B. Augustina na znovuzřízení nemocnice Milosrdných bratří a léčení potřebných.³⁰⁹

7. 7. Slavnostní znovuotevření

21. května 1945 se konalo slavnostní znovuotevření konventu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují. Účastnil se i patron Václav Bartoň z Dobenína. Dalšími účastníky byli členové národního výboru, armády a také spousta novoměstských občanů. Slavnostní mši celebroidal Bedřich Augustin, který se stal i řádovým knězem.³¹⁰

Na slavnosti vystoupil i Dismas Vrbík, který převzal konvent, kde bylo mnoho věcí ztraceno, ukradeno a zničeno. Bratři postrádali zejména cenné obrazy a staré lékařské knihy. Nevěděli ani, zda jim budou navraceny peníze, které byly určeny na stavbu nemocnice. Přesto konvent zahájil činnost a zvyšoval se i počet přijímaných nemocných.³¹¹

O dění v konventu mezi lety 1945-1948 se nezachovaly žádné zprávy.

8. Konvent po roce 1948

8. 1. Likvidace klášterů

Už několik týdnů po politickém převratu v roce 1948 probíhalo jednání mezi představiteli státu a katolickou církví. Komunistické vedení vnímalo katolickou církev jako jednoho z nejsilnějších a nejnebezpečnějších nepřátel. Komunisté už během jednání vyvíjeli na církev tlak a uskutečňovali řadu proticírkevních opatření. Vyjednávání skončilo nalezením odposlouchávacího zařízení na biskupské konferenci 21. března 1949. Předsednictvo ÚV KSČ vyhlásilo 29. dubna 1949 novou linii církevní politiky, která měla podobu systematického pronásledování církve.³¹²

³⁰⁹ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 269

³¹⁰ Tamtéž, s. 270

³¹¹ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 177

³¹² VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc, 2004, s. 30

20. ledna 1950 přijalo předsednictvo ÚV KSČ konkrétní plán likvidace mužských klášterů. Řeholní domy a kláštery měly být vyklizeny a jejich obyvatelé izolováni od společnosti. Zásah dostal pracovní označení akce „K“.³¹³

První fáze akce, která se týkala pouze mužských klášterů, byla provedena ve dvou etapách v rozmezí čtrnácti dnů. První úder byl nečekaný a proběhl v českých zemích i na Slovensku na způsob válečné operace. Ke klášterům přijeli jednotky SNB a Lidových milicí. Uprostřed noci řeholníky vzbudili a vpadli do objektu. Řeholníci si vyslechli státní dekret, podle kterého byl řeholní dům zestátněn. Takový dekret neexistoval, byla použita lež. Řeholníci si mohli vzít jen nejnnutnější věci a byli naloženi do aut. Za svítání přijeli do internačních klášterů, kterými se staly v Čechách Broumov, Želiv, Osek a na Slovensku Báč, Podolinec a další.³¹⁴

Výjimečné postavení mezi řády měli mít milosrdní bratři. Důvodem byl nedostatek kvalifikovaných ošetřovatelů a tedy nenahraditelnost bratrů v nemocnicích a ústavech pro přestárlé. Nebyli postiženi zábořem klášterů v roce 1950. Během 50. let však byli v několika procesech³¹⁵ odsouzeni téměř všichni představení.³¹⁶

Trest si odsouzení odpykávali v některé z věznic po celé republice, nebo v některém z pracovních táborů, které souvisely především s uranovými doly. Ze všech českých věznic byla nejvíce využívaná věznice na Pankráci. V 50. letech tudy prošlo až 30 000 vězňů za jeden rok.³¹⁷

³¹³ Tamtéž, s. 60

³¹⁴ VAŠKO, Václav: *Neumlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha, 1990, s. 150

³¹⁵ Odsouzeni byli: Faustín Josef Hartl, převor kláštera v Brně, Josef Šebestián Fuks, převor ve Vizovicích, Celestián Václav Šulc, provinciál řádu, Josef Vrbík, převor ve Valticích, František Pechal, převor v Novém Městě nad Metují, Meinhard František Kleveta, převor v Prostějově; internačním táborem v Broumově prošli Tarzicius Ladislav Král, pražský převor a Ladislav Josef Kronich, převor v Letovicích (VLČEK, s. 78)

³¹⁶ VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Olomouc, 2004, s. 78

³¹⁷ VAŠKO, Václav: *Dům na skále 3, Církev vězněná*, Praha, 2008, s. 180

8. 2. Bratři v Novém Městě nad Metují

Převorem konventu byl v těchto těžkých letech František Pechal, který sem byl povolán z Brna. Narodil se 1. 11. 1912 ve Vlčnově. Už od roku 1950 na něj MNV tlačil, že město potřebuje budovu konventu jako internát pro mládež.³¹⁸

9. 4. 1951 byl představený František Pechal zatčen a odsouzen. Stýkal se s protistátně zaměřenými osobami, jako byl novoměstský děkan Petr Štěpánek. Ten byl zatčen v roce 1954 a odsouzen na 15 let. Vězněn byl v Jáchymově, Mírově, Leopoldově a Hradci Králové. Propustili ho v roce 1960 na celkovou amnestii. Poté žil v Děčíně u své sestry.³¹⁹

František Pechal se provinil několika věcmi. Rozkrádal prý církevní majetek a pacienti byli kráceni na jídle. Aby si nemohli stěžovat, cenzuroval jim poštu. Ve spisu je doslovně uvedeno, že „*Převor v klášteře pořádal mejdany a vydržoval si milenku.*“³²⁰

Jeho zatčení proběhlo 9. dubna 1951 ve 22 hodin a prováděl ho okresní velitel Jaroslav Jón. Na místě bylo zabaveno 90 000 Kč z pokladny konventu. STB provedla celkovou domovní prohlídku. Převor ukryl cenné věci z konventu u svých známých v Kostelci nad Orlicí.³²¹

Všech nemocných v konventu se ujal místní sociální referent MNV a byli zanedlouho odvezeni. Zbyli tu už pouze dva bratři a to Bernard Kejzlar a Silvestr Skotnica. Byli umístěni do kněžského útulku, který se nacházel v Moravci. Nábytek byl odvezen do Teplic nad Metují a nemocnice i konvent byly definitivně zrušeny. V červenci roku 1951 byla budova konventu zabrána pro potřeby hodinářského učiliště. Tím historie milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují končí.³²²

³¹⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1956, s. 150

³¹⁹ *Archiv bezpečnostních složek*, Vyšetřovací spisy 1948- 1990, svazek č. 957119

³²⁰ Tamtéž

³²¹ Tamtéž

³²² HORŇÁKOVÁ, Lucie: *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období svou totalit*, Brno, 2007, Diplomová práce, Masarykova univerzita, s. 86

8. 2. 1. František Pechal

Ve vězení byl zavřený dva roky v letech 1951-1953. Poté na vlastní žádost řád opustil. Přestěhoval se do Podlevína u Nové Paky a pracoval jako instrumentář na operačním sále v nemocnici v Nové Pace. Zde se také poznal s Julií Čermákovou, zdravotní sestrou, a oženil se s ní. Společně se přestěhovali do Lázní Bělohrad, kde Pechal pracoval jako ošetřovatel v lázních ROH. V roce 1955 se mu narodila dcera Eva a o několik let později syn Jaroslav. STB ho stále sledovali. Ve spisech stojí: „*Má dobrou pověst a je vzorným otcem. S nikým ze své minulosti se nestýkal, politicky se nijak neorganizoval a neúčastnil se veřejného života.* František Pechal zemřel 13. 2. 2012.³²³

Své rodině František Pechal o své minulosti nevyprávěl. Zmínil se pouze o tom, že byl v řeholním řádu, ale nespécifikoval v jakém. Nezmínil se ani o tom, že byl převorem. Rodina věděla pouze to, že kvůli vynesení rádia z kláštera byl vězněn na Pankráci a poté byl na nucených pracích v Říši. Jeho dcera také věděla, že ho komunisté poslali do vězení. Nic víc jí k tomu však neřekl. Chtěl tím celou rodinu chránit. Jeho dcera si ho pamatuje jako pracovitého a hluboce věřícího člověka, který si vždy stál za svými názory. Stal se z něj vzorný otec, který se svým dětem velmi věnoval.³²⁴

³²³ *Archiv bezpečnostních složek, Vyšetřovací spisy 1948- 1990, svazek č. 957119*

³²⁴ podle sdělení Evy Sochorové (rozené Pechalové 1955) ze dne 8. 4. 2013

Závěr

Řád sv. Jana z Boha v Čechách rozhodně nepatřil k největším. Jeho členové se však i tak zapsali do historie. Zaměřovali na pomoc potřebným v oblasti zdravotnictví. Nezištně poskytovali zdravotnickou péči nemocným lidem a pečovali o staré a chudé. Posilovali také víru. Ve městech, kde působili, chodili lidé v hojném počtu na jejich bohoslužby. Kromě toho shromažďovali ve svých konventech a kostelech umělecky cenné předměty. Věnovali se i práci vědecké, svými objevy přispěli k rozvoji moderní medicíny. Bratři báдали i v oblasti přírodovědy, astronomie nebo hudby.

Milosrdní bratři mají své místo v dějinách Nového Města nad Metují. Od počátečního působení ve městě léčili nemocné a pomáhali chudým lidem. Velmi významně se projevili během válek, které město přímo zasáhly, což souvisí s jejich zaměřením. To se poté obětavě starali o raněné vojáky nejen domácí armády, ale i nepřítel. Nemocnici se snažili neustále modernizovat. Sledovali nejnovější trendy ve vývoji zdravotnické péče a zkoušeli nové postupy. Důležité je také zmínit to, že zde byli přijímáni všichni také bez ohledu na náboženské vyznání. Léčili nejen úrazy a choroby, ale občané chodili do konventu i s bolestmi zubů.

V konventu se pěstovala také vzdělanost. Bratři neustále rozšiřovali svou knihovnu. Na mše, které se konaly v chrámu Narození Panny Marie, se scházelo velké množství občanů. Velice oblíbené byly i produkce chrámové hudby, které se v chrámu konaly také. Na kůru hrál na housle i mladý Bedřich Smetana, který měl v Novém Městě nad Metují příbuzné.³²⁵

Za velký úspěch považuji to, že se mi povedlo najít a kontaktovat dceru posledního převora paní Evu Sochorovu, rozenou Pechalovou. Ta o minulosti svého otce nevěděla a byla velmi ráda, že jsem jí jeho život přiblížila. Poskytla mi také fotografie z rodinného alba.

³²⁵ *Archiv Muzea v Novém Městě nad Metují*, Kopie deníku Bedřicha Smetany (přeloženo z německého originálu), neuspořádáno

Mým cílem bylo zpracovat dějiny konventu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují. Větší prostor byl dán dějinám novějším a to ze dvou důvodů. Starším obdobím konventu se už zabýval například František Benedikt Bogar nebo Johann Sobel. K historii konventu ve 20. století existuje větší množství materiálu, který dosud nikdo nezpracoval. Text je založen především na pramenech. Práce je přínosem především pro poznání každodenního života bratrů.

Závěrečná slova nejlépe vystihuje zápis v pamětní knize z 24. 8. 1923: „*A tak z nepatrných počátků, z nepatrné chaloupky zbudovala železná píle a neutuchající vytrvalost lidumilný humánní ústav, který poskytuje nezištné pomoci nemocným a neduživým všech věků a všech vyznání...Budova klášterní svou výstavností slouží městu ke cti a jest jeho ozdobou. Zvláště podniknuté opravy v minulých letech uvnitř i vně kláštera vykonané velikou péčí zdejší správy konventu, činí nemocnici tuto příjemným a útulným pobytem všem nemocným, kdož neduhy své zde léčí i těm, kdož je z lásky k Bohu za odplatou věčnou ošetřují.*³²⁶

³²⁶ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 227

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

Archiv bezpečnostních složek, Vyšetřovací spisy 1948- 1990

Archiv Muzea Nové Město nad Metují, Kopie deníku Bedřicha Smetany (přeloženo z německého originálu), neuspořádáno

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují 1696-1947, Pamětní kniha 1907-1945

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují 1696-1947, kniha č. 4, Pamětní kniha 1815- 1866

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují 1696-1947, kniha č. 5, Pamětní kniha 1897- 1906

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují 1696-1947, karton č. 1, Korespondence

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, karton č. 1, Zásobování

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují 1696-1947, kniha č. 14, Přijímací protokol

Státní okresní archiv Náchod, Fond archiv města Nové Město nad Metují 1505- 1945, český překlad kroniky Nového Města nad Metují z let 1813-1906

Státní okresní archiv Náchod, Fond archiv města Nové Město nad Metují 1505- 1945, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933

Státní okresní archiv Náchod, Fond archiv města Nové Město nad Metují 1505- 1945, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939

Státní okresní archiv Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941

Státní okresní archiv Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942

Státní okresní archiv Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944-1945

Státní okresní archiv Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1956

II. Literatura

a) Monografie

BALÍK, Stanislav: *Katolická církev v Československu*, Brno, 2007

BĚLINA, Pavel a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české X.*, Praha, 2001

BĚLINA, Pavel: *Válka 1866*, Praha, 2005

BEZDÍČKOVÁ, Erika: *250 let Nemocnice Milosrdných bratří Brno: 1747-1997*, Brno, 1997

BLÁHOVÁ, Marie: *Historická chronologie*, Praha, 2011

BOGAR, František Benedikt: *Milosrdní bratři*, Praha, 1934

BUBEN, Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, II. svazek, Žebravé řády*, Praha 2007

BUKOVSKÝ, Jan: *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha, 2000

DVOŘÁČEK, Bohumil: *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1998

DVOŘÁČEK, Bohumil: *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008

FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha, 2005

GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české XV. a*, Praha 2006

HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty, erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha, 1999

- HELD, Johann Theobald: *Kurze Geschichte der Heilanstalt der Barmherzigen Brüder in Prag*, Praha, 1823
- JANÁČEK, Josef: *Valdštejnova smrt*, Praha, 1974
- JASEK, Alois: *Pamětní spis k 200letému jubileu konventu Milosrdných bratří v Prostějově 1739 – 1939*, Prostějov, 1939
- JODAS, Josef: *Památosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1886
- JURÁNEK, Jan: *Nové Město nad Metují*, Praha, 1976
- KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 2*, Řím, 1987
- KLIMEK, Antonín: *Říjen 1918*, Praha, 1998
- KLOS, Jan: *Paměti města a zámku*, Nové Město nad Metují, 1922
- KNEER, Vincenz: *Erstes Jahrhundert der Krankenstiftung des Ordens der Barmherzig Brüder in der Stadt Teschen kaiserlich königlich Antheils Schlesien am 30ten November 1800*, Vídeň, 1800
- KOLČAVA, Jiří: *Valtice a milosrdní bratři: pohled do zdravotnické historie města*, Valtice, 2011
- KOUKAL, Vítězslav: *Valtice a řád Milosrdných bratří: historie a osobnosti*, Praha, 1995
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, IV. díl MI-Pan*, Praha, 2000
- KULHAVÁ, Zdeňka: *Erbovní památky Novoměstska*, Praha, 2012
- KYBALOVÁ, Ludmila: *Pražské zvony*, Praha, 2005
- MAGENSCHAB, Hans: *Josef II., Cesta Rakouska do moderní doby*, Praha, 2008
- MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918- 1924)*, Brno, 2005
- MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, díl I. A-M*, Praha, 2008
- NIGG, Walter: *Jan z Boha*, Kostelní Vydří, 2005
- PAVEL, Jakub: *Nové Město nad Metují: Městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí.*, Praha, 1962

PODSEDNÍK, Hubert: *250 let Milosrdných bratří v Letovicích. Almanach k 250. výročí položení základního kamene ke stavbě kláštera a 251. výročí příchodu Milosrdných bratří do Letovic*, Letovice, 2001

PODSEDNÍK, Hubert: *Milosrdní bratři: Valtice - Feldsberg 1605-2005*, Brno, 2005

POCHE, Emanuel: *Umělecké památky K/O*, Praha, 1978

POLIŠENSKÝ, Josef: *Valdštejn*, Praha, 2001

PREISS Pavel: *Boje s dvouhlavou saní, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha, 1981

PROKŠ, Petr: *Politikové a vznik republiky*, Jihlava, 1998

RICHTER, Karel: *Třeba i železem a krví, Prusko- rakouské války 1740- 1866*, Praha, 2007

RUSEK, Václav: *Kouzlo barokní lékárny v Kuksu*, Praha, 2007

SOBEL, Johannes de Deo: *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných Bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificenci Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenšteina a na Liechtenštejně nově vystavěné*, Vídeň, 1892

STANĚK, Jaroslav: *Peníze v českých zemích*, Praha, 1995

ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka*, Praha, 2001

TARABA, Luboš: *Josef II.*, Praha, 1999

TROLDA, Emilián: *Milosrdní bratři a hudba*, Praha, 1938

TVRDÝ, Veremundus: *Die Barmherzigen Brüder: ein Buch über Entstehen, Werden und Wirken des Ordens der Barmherzigen Brüder*, Praha, 1934

VAŠEK, František: *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939-1945*, Brno, 2003

VAŠKO, Václav: *Dům na skále 3, Církev vězněná*, Praha, 2008

VAŠKO, Václav: *Neumlčená kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, Praha, 1990

VLČEK, Pavel a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha, 1997

VLČEK, Vojtěch: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948- 1964*, Olomouc, 2004

WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha, 1945

ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin V.*, Olomouc, 2008

b) Sborníky

BASTL, Ondřej: Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II., In: *Historická geografie 28*, Praha, 1995

HLADÍK, Jiří: Zvony v kaplích, kostelích a zvonících novoměstské římskokatolické farnosti, In: *Stopami dějin Náchodska 8*, Náchod, 2002

KUDRNA, Ladislav: Padlí vojáci československé armády v době branné hotovosti státu v roce 1938, In: *Mnichov 1938 a česká společnost*, Praha, 2008

SLAVÍK, Jiří: Novoměstsko v prusko-rakouské válce pohledem novoměstského děkana Pelhřima Nováka (edice), In: *Stopami dějin Náchodska*, Náchod, 1996

c) Nevydané práce

HORNÁKOVÁ, Lucie: *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období svou totalit*, Brno, 2007, Diplomová práce, Masarykova univerzita

III. Online zdroje

Milosrdní bratři. [online]. [cit. 2013-04-16]. Dostupné z:
<http://www.milosrdni.cz/>

Český statistický úřad. *Obyvatelstvo podle náboženského vyznání a pohlaví podle výsledků sčítání lidu v letech 1921, 1930, 1950, 1991 a 2001* [online]. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:
[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3D00462B10/\\$File/4032060119.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/3D00462B10/$File/4032060119.pdf)

Městské muzeum Nové Město nad Metují. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: http://muzeum-nmm.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=244&Itemid=126

Římskokatolická farnost- děkanství v Novém Městě nad Metují: Klášterní kostel Narození Panny Marie. [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.farnostnm.cz/kostely/klasterni-kostel>

IV. Pamětníci

Eva Sochorová, roz. Pechalová, dcera posledního převora Františka Pechala, narozená 1955, záznam učiněn 8. 4. 2013

V. Tisk

Česká stráž: týdeník čsl. strany lidové pro pohraniční okresy českého severovýchodu. Hradec Králové: Augustin Habr, 1926, roč. 5, č. 46

Hospitalita: zpravodaj milosrdných bratří, Brno, Hospitálský řád sv. Jana z Boha, 2012, č. 3.

Seznam textových příloh

Příloha č. 1: Seznam převorů v Novém Městě nad Metují v 19. a 20. století

Příloha č. 2: Budovy konventu v Novém Městě nad Metují v současnosti

Příloha č. 3: Početní stav konventů milosrdných bratří v roce 1920 a 1933

Příloha č. 1: Seznam převorů v Novém Městě nad Metují v 19. a 20. století

1788-1806	Adaukt Paul
1806-1823	Odilo Wolf
1823-1835	Sophronius Sonnawend
1835-1849	Sabian Hunek
1849-1853	Paschal z Hochbergu
1853-1856	Filibertus Janeček
1856-1863	Gabriel Pöes
1863-1875	Viktorian Hecht
1875-1878	Melanius Rejthárek
1878-1881	Octavius Dörre
1881-1883	Florentin Herzog
1883-1886	Octavius Dörre
1886- 1892	Martinián Novotný
1892	Blažej Rašín
1893-1896	Mariofilus Fülbir
1896-1902	Heřman Dvořák
1902-1905	Borgiáš Ptačovský
1905-1908	Ladislav Mores
1908-1914	Sebald Bartoň
1914-1920	Navigius Handlar
1920-1923	Isidones Bouška
1923-1925	Nikodemus Lukáš
1925-1928	Jonáš Caletka
1928-1931	Kašpar Bureš

1931 Turibius Veselý
1931-1937 Bertin Ellner
1937-1940 Tarzicius Král
1940-1941 Turibius Veselý

X

1945-1946 Dismas Vrbík (jako generální vikář)
1946-1951 František Pechal

zdroje:

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1815- 1866

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1897-1906

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945

SOBEL, Johannes de Deo: *Dějiny a slavnostní spis rak.-české řádové provincie Milosrdných Bratří ke slavnosti ve dnech 28., 29. a 30. srpna konaného vysvěcení nemocnice mateřského domu ve Valčicích v Dol. Rakousích, Munificencí Jeho Jasnosti knížete Jana I. z Liechtenšteina a na Liechtenšteině nově vystavěné, Vídeň, 1892, s. 126—127*

Příloha č. 2: Budovy konventu v Novém Městě nad Metují v současnosti

Konvent i kostel je v současné době opět v majetku milosrdných bratří. Ten ho však nevyužívá a budova konventu je poskytnuta střední škole. V přízemí se také nachází Klášterní čajovna. Chrám Narození Panny Marie zůstal k dispozici pro bohoslužby, které se zde konají třikrát týdně. Kostel spravuje děkanství v Novém Městě nad Metují.

Konvent stojí v ulici Komenského. Kolemjdoucí upoutá především vysoká věž s hodinami a také fasáda zdobená pilastry. Při zabrání budovy v 50. letech došlo k řadě škod. Byl zabaven mobiliář, rozebrána barokní lékárna a řada prvků původní architektury byla překryta necitelnými stavebními úpravami. Ve venkovním prostoru konventu byly zbourány zdi a zrušena klášterní zahrada. Jistá péče o objekt však probíhala a budova nezchátrala. V roce 1983 se farníci zasloužili o opravu kostela Narození Panny Marie.

Mobiliář kostela zůstal zachován téměř v nezměněné podobě. Hlavní oltář zdobí velký obraz Narození Panny Marie, který namaloval Jan Cymbal roku 1765, a malý obraz Svaté Rodiny. Na oltáři stojí socha Božského Spasitele. Na jeho římsách jsou postavy andělů. Na evangelijní straně je oltář, který nese nápis CHARITAS, ALTARE PRIVILEGATUM, která je zasvěcený sv. Janu z Boha. Nachází se tu také prosklená schránka s Pražským Jezulátkem.

Lékárna milosrdných bratří se do města v roce vrátila v roce 2006. V provozu byla od roku 1750 do 50. let 20. století. Vybavení lékárny je původní, avšak bylo zrestaurované. Je vystavena v expozici Muzea v Novém Městě nad Metují. Pro tuto expozici byly vyrobeny kopie dřevěných lékovek, na kterých je granátové jablko, tedy znak řádu milosrdných bratří.

Klášterní hřbitov už neexistuje, umrlčí kaple ano. Zde stály dva železné kříže. Na prvním byl záznam: „*R. P. Odilo Wolf Prior des Conventes Astronom und Physiker gestorben 19. April 1828.*“ Kříž stával na místě, kde byl pohřben převor Odilo Wolf. Na hřbitově se nacházel ještě druhý kříž, který zakoupil hostinský z čísla 60 Jan Rydlo. Na něm je nápis „*Věnoval Jan Rydlo, měšťan*

v *Novém Městě nad Metují*. “ Oba kříže se zachovaly do současnosti a jsou umístěny u kláštera. Kaple se postupem času dostala do tak zoufalého stavu, že hrozila její demolice. Ze sponzorských darů však byla v roce 1994 opravena.

zdroje:

DVOŘÁČEK, Bohumil: *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1998, s. 226

Městské muzeum Nové Město nad Metují. [online]. [cit. 2013-04-23].

Dostupné z: [http://muzeum-](http://muzeum-nmmn.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=244&Itemid=126)

[nmmn.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=244&Itemid=126](http://muzeum-nmmn.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=244&Itemid=126)

Římskokatolická farnost- děkanství v Novém Městě nad Metují: Klášterní kostel Narození Panny Marie. [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.farnostnm.cz/kostely/klasterni-kostel>

Příloha č. 3: Početní stav konventů milosrdných bratří v roce 1920 a 1933

	Místo konventu	1920		1933	
		Počet bratrů- lůžek		Počet bratrů- lůžek	
1	Praha	23	180	52	300
2	Valtice	7	58	4	150
3	Spišské Pohradí	4	16	8	34
4	Bratislava	4	67	7	85
5	Nové Město nad Metují	6	28	8	50
6	Prostějov	8	60	5	68
7	Kuks	6	22	13	22
8	Brno	12	222	5	240
9	Letovice	5	24	5	100
10	Vizovice	4	40	7	90
11	Skalice	4	14	7	90
	Celkem	83	728	127	1229

zdroj: BOGAR, František Benedikt: *Milosrdní bratři*, Praha, 1934, s. 165

Seznam obrazových příloh

Příloha č. 1: Současné rozšíření řádu milosrdných bratří ve světě

Příloha č. 2: Budova novoměstského konventu v 18. století

Příloha č. 3: Konvent milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují 1939

Příloha č. 4: Konvent milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují 2013

Příloha č. 5: Erby na budově konventu

Příloha č. 6: Interiér kostela Narození Panny Marie

Příloha č. 7: Plán budovy konventu 1939

Příloha č. 8: Budova konventu na povinném císařském otisku

Příloha č. 9: Budova konventu na povinném císařském otisku- detail

Příloha č. 10: Hroby milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují

Příloha č. 11: Nemocniční sál I.

Příloha č. 12: Nemocniční sál II.

Příloha č. 13: Milosrdní bratři a vojáci z 1. světové války

Příloha č. 14: Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují

Příloha č. 15: František Pechal cca kolem r. 1930

Příloha č. 16: František Pechal v roce 1965

Příloha č. 17: Ukázka z pamětní knihy 1788 psaná Adauktem Paulem

Příloha č. 18: Ukázka z pamětní knihy 1915- roztržené papírové peníze, poštovní známky

Příloha č. 17: Ukázka z pamětní knihy 1945- pečete gestapa sejmuté z kostelních dveří

Příloha č. 1: Současné rozšíření řádu milosrdných bratří ve světě

zdroj: *Hospitalita: zpravodaj milosrdných bratří*, Brno, Hospitálský řád sv. Jana z Boha, 2011, č. 1., s. 3

Příloha č. 2: Budova novoměstského konventu v 18. století

zdroj: JURÁNEK, Jan: *Nové Město nad Metují*, Praha, 1976, s. 76

Příloha č 3: Konvent milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují 1939

zdroj: Nové Město nad Metují a jeho kraj, Nové Město nad Metují, 1940, s. 18

Příloha č 4: Konvent milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují 2013

zdroj: <http://www.milosrdni.cz/kde-nas-najdete/nove-mesto-nad-metuji/>

Příloha č. 5: Erby na budově konventu

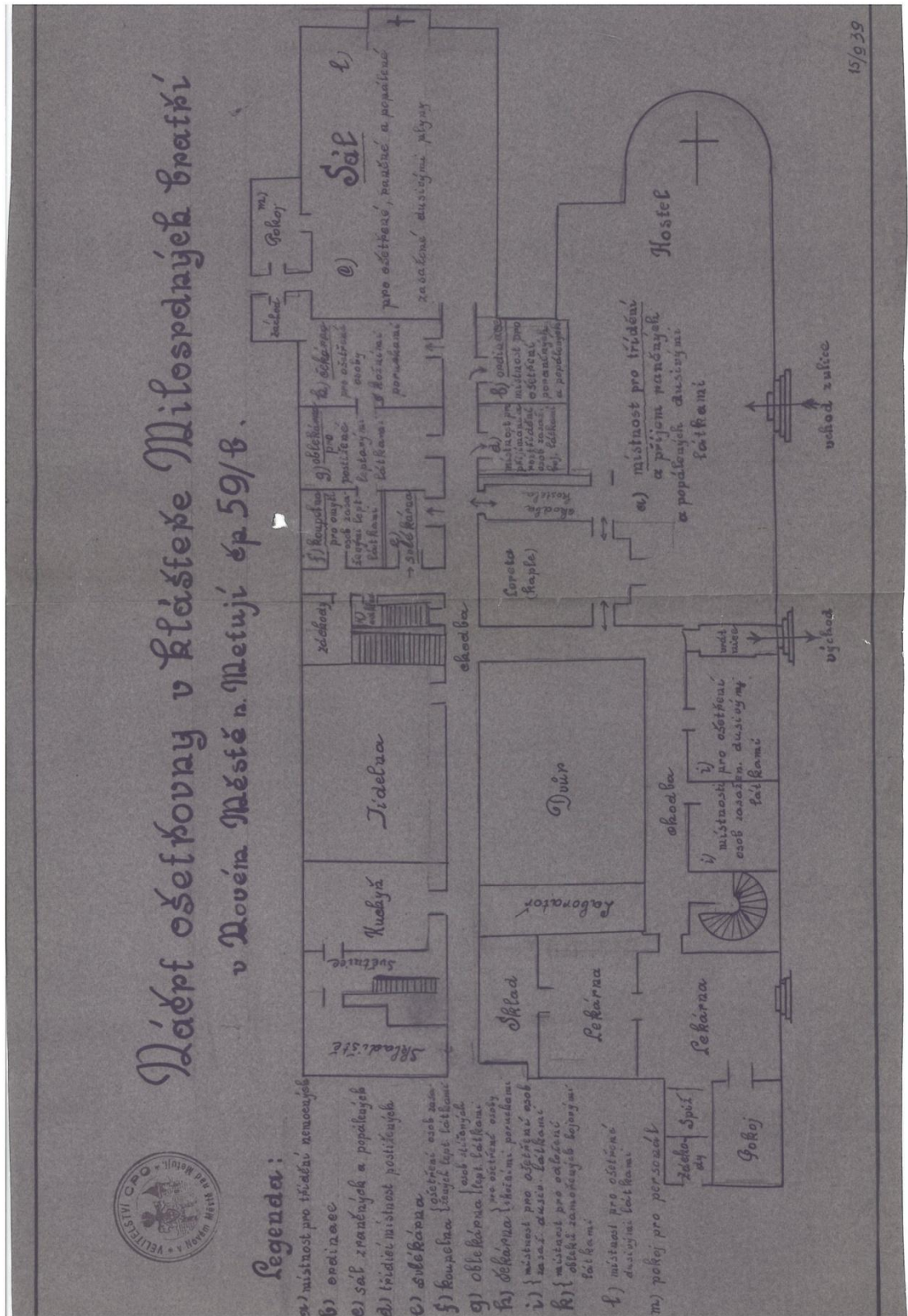
zdroj: Soukromý archiv autorky

Příloha č 6: Interiér kostela Narození Panny Marie

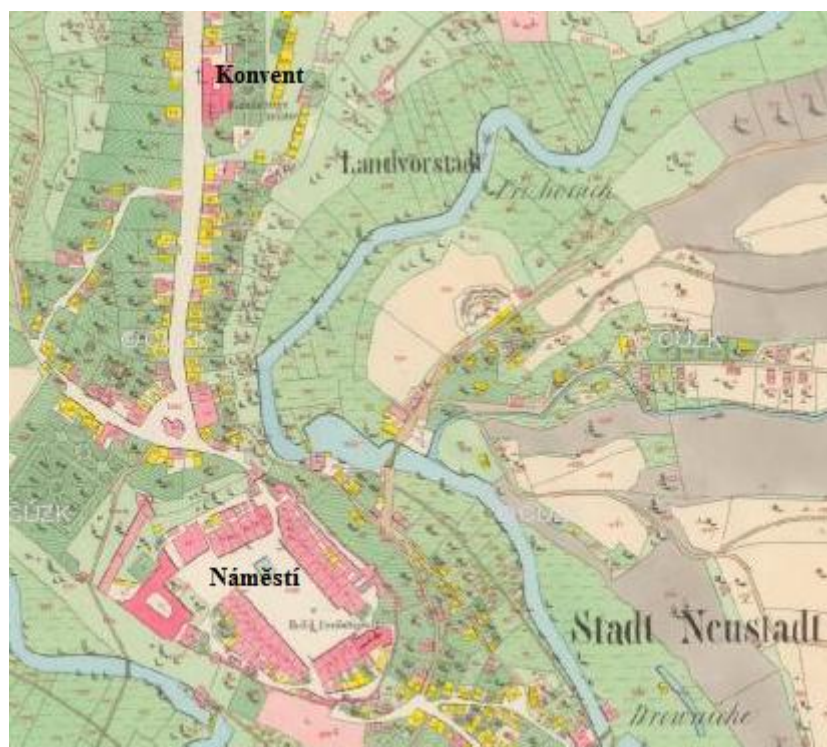
zdroj: <http://www.milosrdni.cz/kde-nas-najdete/nove-mesto-nad-metuji/>

Příloha č. 7: Plán budovy konventu 1939

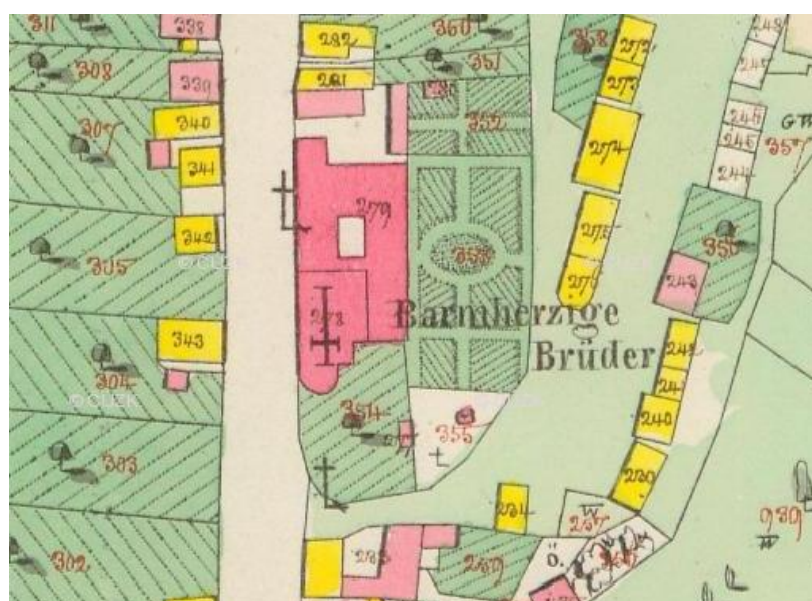
zdroj: Archiv Muzea v Novém Městě nad Metují, neuspořááno

Příloha č. 8: Budova konventu na povinném císařském otisku

zdroj: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/5281-1/5281-1-002_index.html

Příloha č. 9: Budova konventu na povinném císařském otisku- detail

zdroj: http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/5281-1/5281-1-002_index.html

Příloha č. 10: Hroby milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují

Soukromý archiv autorky

Příloha č. 11: Nemocniční sál I.

zdroj: Nové Město nad Metují a jeho kraj, Nové Město nad Metují, 1940, s. 18

Příloha č. 12: Nemocniční sál II.

zdroj: *Státní oblastní archiv Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha, s. 121

Příloha č. 13: Milosrdní bratři a vojáci z 1. světové války

zdroj: *Státní oblastní archiv Zámorsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha, s. 123

Příloha č. 14: Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují

zdroj: Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, karton č. 1

Příloha č. 15: František Pechal cca kolem r. 1930

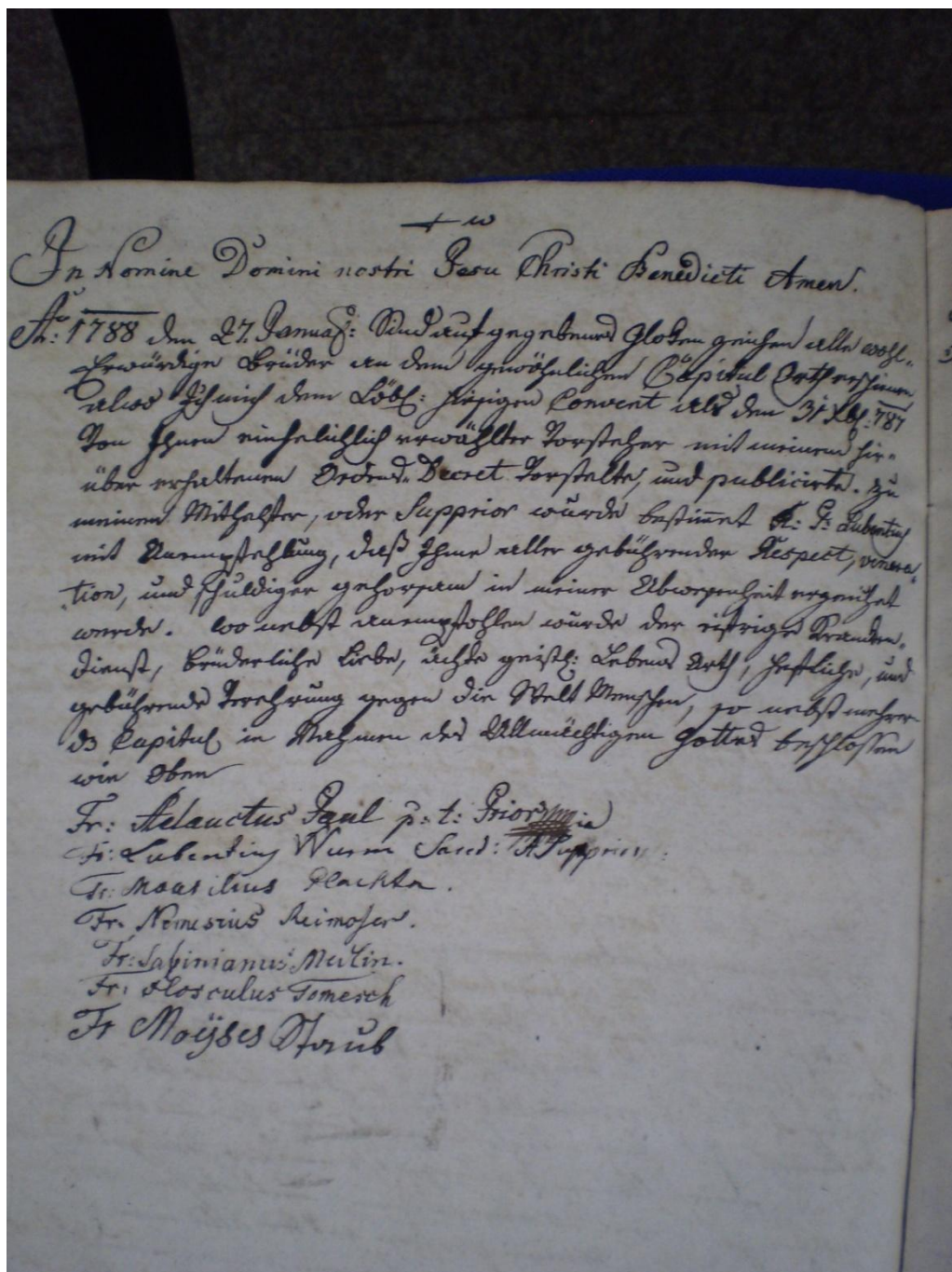
zdroj: Soukromý archiv Evy Sochorové, roz. Pechalové

Příloha č. 16: František Pechal v roce 1965

zdroj: Soukromý archiv Evy Sochorové, roz. Pechalové

Příloha č. 17: Ukázka z pamětní knihy 1788 psaná Adauktem Paulem

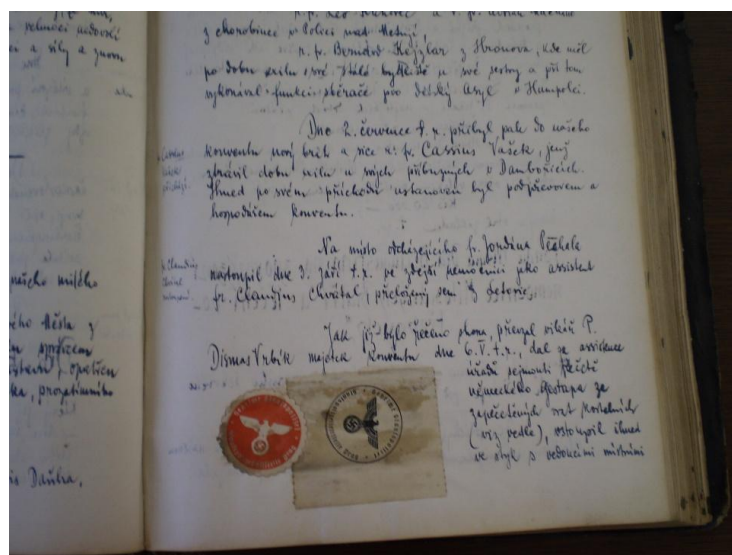
zdroj: Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1786-1815, nestr.

Příloha č. 18: Ukázka z pamětní knihy 1915- roztržené papírové peníze, poštovní známky

zdroj: Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha, s. 123

Příloha č. 19: Ukázka z pamětní knihy 1945- pečete gestapa sejmuté z kostelních dveří

zdroj: Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha, s. 268